

ENSKILDA HÖGSKOLAN STOCKHOLM

EXAMENSARBETE

Programmet i mänskliga rättigheter

Masteruppsats, VT, 2019

Barnets rätt till sina föräldrar

En kritisk rättsdogmatisk analys av rättsligt föräldraskap
i relation till Barnkonventionen

Författare: Veronica Jeppson

Handledare: Linde Lindkvist

Teologiska högskolan Stockholm

Abstract

The Convention on the rights of the child (CRC) stipulates a set of rights for all children and declares that all national legislation should be in compliance with the convention. The CRC states that the best interests of the child shall be of primary consideration in all actions concerning children; that every child has the right to protection of their family relations as well as the right to know about its parents. The purpose of this study is to investigate how well does the Swedish regulation of establishing legal parenthood comply with the child's family oriented rights stipulated by the CRC. The study uses a critical legal dogmatic method and is analysed from a theory of the best interests of the child principle.

The result shows that the Swedish law strongly protects the child's right to know about his/her genetic origin. However, the findings illustrate that the mentioned right is often seen as synonymous for what is best for the child, and therefore leaves no space for questioning other aspects that may affect the child's well-being. Furthermore the results demonstrate that the Swedish family law mainly protects hetero normative families where none of the parents has changed their legal gender. The further away from this norm that the child's family is, the more complicated it is to establish legal parenthood and therefor harder to protect the child's right to its family relations. The paper argues that the Swedish family law hence leaves little space for what could be seen as the best interest of a specific child in a specific context, and by doing so diverges from the CRC which advocates contextually when analysing what is best for the child. The paper concludes that a more flexible law where the best interests of the child can be taken into account in greater extent could secure the rights of the child more effectively.

Engelsk titel

The child's right to his/her parents: A legal dogmatic analysis of legal parenthood in relation to the convention on the rights of the child.

Nyckelord

Adoption; Assisterad befruktning; Barnkonventionen; Barnets bästa; Barnets rättigheter; Föräldrabalken; Föräldraskap; Genetiskt ursprung; Mänskliga rättigheter; Social förälder; Surrogatmoderskap.

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	6
1.1. Bakgrund	6
1.1.1. Begreppsdefinition	8
1.1.2. Kort om terminologin	8
1.2. Syfte och Frågeställning.....	9
1.3. Metod	10
1.3.1. Kritisk rättsdogmatisk metod	12
1.3.2. Metodens förtjänster och begränsningar.....	12
1.3.3. Avgränsning	13
1.4. Teoretiska utgångspunkter.....	14
1.4.1. Principen om barnets bästa.....	14
1.4.2. Tidigare forskning	16
1.4.3. Sammanfattning av teoretiska utgångspunkter	18
1.5. Disposition.....	19
2. Fastställande av föräldraskap.....	20
2.1. Fastställande av föräldraskap via presumtion.....	20
2.2. Fastställande av föräldraskap via bekräftelse eller dom	21
2.3. Fastställande av föräldraskap vid assisterad befruktning.....	21
2.4. Fastställande av föräldraskap via adoption eller surrogatmoderskap	23
2.5. Sammanfattning fastställande av föräldraskap.....	24
3. Barnets bästa avseende familjeorienterade rättigheter	26
3.1. Barnets bästa utifrån Barnkonventionen	26
3.2. Barnets rättigheter avseende familjeförhållanden utifrån Barnkonventionen	27
3.3. Barnets bästa utifrån FB:s reglering avseende rättsligt föräldraskap.....	31
3.4. Sammanfattning av barnets rättigheter	35
4. Analys	36
4.1. Barnets rätt till bevarande av familjerelationer	36
4.2. Barnets rätt till skydd och omsorg.....	40
4.3. Barnets rätt till sin identitet	42
4.4. Ny reglering kring fastställande av föräldraskap med tydligare barnperspektiv?	44
4.5. Slutsats	46

4.6. Metoddiskussion	47
4.7. Förslag för framtida forskning	48
5. Källförteckning.....	49

1. Inledning

1.1. Bakgrund

Redan tidigt i utvecklingen vid författande av dokument kring mänskliga rättigheter ansågs barn vara i behov av särskilt skydd och omsorg. De första internationella instrumenten stadgar dock inga direkta rättigheter för det enskilda barnet utan reglerar snarare den vuxnes ansvar gentemot barnet.¹ När FN:s konvention om barnets rättigheter (Barnkonventionen) sedan kom förändrades synen på barn till att ses som subjekt med egna rättigheter, vilket gjorde dokumentet unikt i sitt slag. Barnkonventionen stadgar ett antal rättigheter för barnet där grundläggande är att alla barn har ett lika värde, att barnets bästa ska komma i främsta beaktande vid alla åtgärder som rör barn samt att barnet har en rätt att få sin röst hörd. Vidare framhåller konventionen redan i sin inledning att familjen utgör samhällets grundläggande enhet och bör ges nödvändigt skydd.²

År 2018 röstade riksdagen igenom att Barnkonventionen skulle inkorporeras och bli till svensk lag.³ Visserligen åligger det Sverige sedan innan att utforma sin lagstiftning i enlighet med konventionen men i och med dess inkorporering torde barnets rättigheter få en framskjuten plats inom svensk rätt.⁴ Idag ska nämligen svensk lag ges företräde vid en eventuell konflikt mellan Barnkonventionen och nationell rätt, vid en inkorporering däremot ges konventionen status av svensk lag.⁵ Allt sedan Sverige ratificerade barnkonventionen 1989 har det vid flertalet tillfällen utförts utredningar kring huruvida svensk lagstiftning och praxis överensstämmer med

¹ Anna Singer, 2012, *Barnets bästa - om barnets rättsliga ställning i familj och samhälle*, 6:e uppl, Nordstets juridik: Stockholm, s.37.

² Convention on the rights of the child, 20 november 1989, preamble; art. 2-3 och 12; SoU 1997:116 *Barnets bästa i*

² Convention on the rights of the child, 20 november 1989, preamble; art. 2-3 och 12; SoU 1997:116 *Barnets bästa i främsta rummet. FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige*, s. 127; Anna Singer, 2017, *Barns rätt*, lustus förlag: Uppsala, s. 27.

³ Regeringskansliet, 2018, *Barnkonventionens väg mot svensk lag*, <https://www.regeringen.se/regeringspolitik/barnkonventionens-vag-mot-svensk-lag/>, hämtad: 190402.

⁴ Jfr dock Prop. 2017/18:186, *Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter*, s. 70-80, där ett flertal remissinstanser, däribland majoriteten av Sveriges domstolar och även lagrådet avstyrker förslaget om en inkorporering av konventionen. Detta motiveras utifrån att Barnkonventionens artiklar innehåller vaga formuleringar vilket komplicerar dess tillämpning inom rättsväsendet och riskerar att lämna ett alltför stort tolkningsutrymme, och således minska rättstillämpningens förutsägbarhet.

⁵ Ulf Bernitz, m.fl., 2014, *Finna rätt – juristens källmaterial och arbetsmetoder*, 13:e uppl, Nordsteds juridik: Stockholm, s.41.

konventionen.⁶ De tidigare utredningar som genomförts har på det stora hela dragit slutsatsen att barnkonventionen i huvudsak återspeglas inom svensk rätt.⁷ Barnrättighetsutredningen från 2016 visade dock på att det finns brister i den svenska lagstiftningen avseende den praktiska tillämpningen av konventionen, framförallt när det gäller att se till barnets bästa samt barnets rätt att få uttrycka sina åsikter.⁸

När ett barn kommer till världen ska dennes föräldrar/förälder rättsligt fastställas med hjälp av Föräldrabalken (1949:381) (FB) i syfte att trygga barnets försörjning och omsorg. FB trädde i kraft år 1950 och har trots ett flertal reformeringsarbeten behållit den ursprungliga övergripande strukturen.⁹ I dess första kapitel, 1–4, behandlas frågor rörande föräldraskap, vilka kompletteras med lagen (2006:351) om genetisk integritet (GenL).

Länge förutsatte lagen att det fanns ett genetiskt släktskap mellan barn och förälder, men i och med tillkomsten av adoption samt i takt med den medicinska teknologiska utvecklingen bygger inte nödvändigtvis släktskapet mellan barn och förälder längre på genetik. Detta medför nya utmaningar för lagstiftaren som måste söka hinna med i den snabba utvecklingen, vilket i sin tur kan medföra konsekvenser för det enskilda barnet som till exempel kan finna sig ha fler föräldrar än vad den svenska lagen erkänner. Inom svensk rätt kan för ett barn idag fastställas maximalt två rättsliga föräldrar, men i den sociala verkligheten kan ett barn de facto ha fler föräldrar. Exempelvis barn till ett homosexuellt föräldrapar som fått barnet tillsammans med en vän av annat kön, ett barn med skilda föräldrar som har nya bonusföräldrar eller barn som tillkommit genom att föräldraparet använt sig av assisterad befruktning med donerade könsceller från en tredje part. Vidare utgår den svenska lagstiftningen från presumtioner som i första hand skyddar gifta heteronormativa kärnfamiljer där ingen av föräldrarna har bytt juridisk kön, vilket gör det komplicerat att rättsligt skydda de barn som lever i familjer som avviker från denna norm. Studien ämnar söka finna svar på vilka familjeorienterade rättigheter ett barn åtnjuter via

⁶ Se t. ex. Dir. 1996:15, *Barnkonventionen och svensk rätt*; Dir. 2015:17, *Tilläggsdirektiv till barnrättighetsutredningen*; Prop. 1989/90:107 *Om godkännande av FN-konventionen om barnets rättigheter*; SoU 1996:115, *Barnkonventionen och utlänningslagen*; SoU 1997: 116 samt SoU 2016:19, *Barnkonventionen blir svensk lag*.

⁷ Prop. 2017/18:186, s.66-67.

⁸ SoU 2016:19, s.21.

⁹ Johanna Schiratzki, 2017, *Barnrättens grunder*, 7:e uppl, Studentlitteratur: Lund, s.26.

Barnkonventionen och huruvida dessa rättigheter säkerställs utifrån FB:s fastställande av föräldraskap.

1.1.1. Begreppsdefinition

Nedan definieras begrepp relevanta för den fortsatta läsningen.

Assisterad befruktning. Ett samlingsbegrepp för de metoder som används för att bli gravid utan samlag, det vill säga *insemination* där spermier förs direkt in i livmodern eller *IVF* då ägget befruktas av spermier utanför kroppen och det befruktade ägget sedan förs in i livmodern. Vid assisterad befruktning kan könscellerna komma antingen enbart från det tilltänkta föräldraparet, från någon av dem tilltänka föräldrarna tillsammans med en spermie-/äggdonator eller enbart från donatorer.¹⁰

Barn. Begreppet barn avser varje person som är under arton år.¹¹

Cis-person. En person som identifierar sig med det vid födseln tilldelade könet.¹²

Transperson. En person som inte alls eller endast delvis identifierar sig med det kön denne fått tilldelat vid födseln, alternativt en person som inte följer rådande normer för hur en person med ett visst juridiskt kön ska vara, förutsatt att denne själv identifierar sig som transperson.¹³

1.1.2. Kort om terminologin

Det finns fyra typer av föräldraskap och för att underlätta den fortsatta läsningen är det lämpligt att reda ut dessa åtskillnader redan under första kapitlet. Dessa fyra typer är genetiskt-, biologiskt-, socialt- samt rättsligt föräldraskap. Det genetiska föräldraskapet är kanske det

¹⁰ Erik Mägi & Lina-lea Zimmerman, 2015, *Stjärnfamiljejuridik - svensk familjelagstiftning ur ett normkritiskt perspektiv*, Gleerups utbildning AB: Malmö, s.153-154.

¹¹ Convention on the rights of the child, 1989, art. 1.

¹² RFSL, 2015, *Begreppsordlista*, <https://www.rfsl.se/hbtqfakta/hbtq/begreppsordlista/>, hämtad: 190326.

¹³ RFSL, 2015.

begrepp som främst förknippas med termen förälder och det syftar till den person som bidragit med ägg/spermier vid befruktning, oavsett om detta skett via samlag eller genom assisterad befruktning. I vardagstal sammanförs ofta det biologiska föräldraskapet med det genetiska, men skillnaden ligger i att det biologiska moderskapet fastställs för den som föder barnet, oavsett om det är hennes ägg som befruktats eller ej. Någon motsvarighet finns å sin tur inte för faderskapet.¹⁴

Begreppet social förälder kan emellertid skifta i definition, men det centrala för begreppet är att det är den person som tar ansvar för barnets behov och uppväxt, exempelvis ekonomiskt ansvar eller vardagliga omsorgsuppgifter.¹⁵ I denna studie används begreppet "social förälder" för den förälder som planerar att sörja för och ta hand om barnet, oavsett om denne har någon genetiskt, biologisk eller rättslig koppling till barnet.

Slutligen finns det rättsliga föräldraskapet, vilket är det föräldraskap som behandlas i största utsträckning inom ramarna för denna studie. Den rättsliga föräldern är den person som utifrån FB fastställs som fader, moder eller förälder och utifrån detta uppkommer även ett antal rättsverkningar gällande vårdnad, underhåll, arvsrätt samt umgängesrätt.¹⁶

1.2. Syfte och Frågeställning

Barnkonventionen stadgar bland annat att varje barn har rätt till att få veta om sina föräldrar, att få sina familjerelationer skyddade samt att barnets bästa alltid ska tas i beaktande i beslut som rör denne. Syftet med studien är att undersöka i vilken utsträckning FB:s reglering avseende fastställande av föräldraskap samstämmer med barnets familjeorienterade rättigheter utifrån Barnkonventionen. Och vidare att undersöka i vilken utsträckning denna reglering harmoniserar med principen om barnets bästa, vilket är en grundläggande utgångspunkt för hela Barnkonventionen. För att söka uppnå redovisat syfte har följande frågeställning utformats:

1. I vilken utsträckning harmoniserar FB:s reglering kring fastställande av föräldraskap med barnets familjeorienterade rättigheter som kommer till uttryck via Barnkonventionen?

¹⁴ Mägi & Zimmerman, 2015, s.147.

¹⁵ Mägi & Zimmerman, 2015, s.148.

¹⁶ Mägi & Zimmerman, 2015, s.148-149.

För att kunna besvara forskningsfrågan krävs att först utröna gällande rätt avseende FB:s fastställande av föräldraskap. Sedan undersöka vad uttrycket ”barnets bästa” innebär inom både svensk familjerätt och Barnkonventionens familjeorienterade rättigheter, varför två underfrågeställningar utformats som lyder enligt följande:

2. Hur ser den rättsliga regleringen kring fastställande av föräldraskap ut inom svensk lagstiftning?
3. Vad innebär uttrycket ”barnets bästa” när det kommer till regleringen kring fastställande av föräldraskap samt utifrån Barnkonventionens familjeorienterade rättigheter?

1.3. Metod

Denna studie har utgått från en kvalitativ ansats med en induktiv härledning, vilket innebär att studien delvis utgår ifrån en bestämd teori, men inte på förhand har en given hypotes.¹⁷ Studiens huvudsakliga empiriska underlag består av den svenska familjerättsliga regleringen kring fastställande av föräldraskap, vilken främst behandlas i FB men även till viss del i GenL, samt Barnkonventionens artiklar rörande barnets bästa och familjeförhållanden. Då Barnkonventionen är ett folkrättsligt instrument utgår tolkning härvid inte enligt svensk rättskällelära vilket kan komplicera tolkning i relation till svensk rätt. Bernitz¹⁸ diskuterar de problem som kan uppstå vid tolkning av folkrättsliga dokument i förhållande till nationell lag, och framhåller bland annat att hänsyn måste tas till olika staters rättssystem samt att juridiska begrepp ibland kan förlora sin innebörd vid översättning från dess originalspråk. Detta kan exempelvis ses vid begreppet ”barnets bästa” i Barnkonventionens tredje artikel vars engelska formulering ”the best interest of the child” tydligare klargör att barnet kan ha flera olika intressen som måste vägas mot varandra. I denna studie har den engelska originalversionen av Barnkonventionen använts och ingen översättning till svenska har skett avseende citering av dess artiklar eller förarbeten.¹⁹ Vidare tolkas konventionen utifrån en så kallad konventionskonform tolkning vilket innebär att

¹⁷ Henry Olsson & Stefan Sörensen, 2011, *Forskningsprocessen - kvalitativa och kvantitativa perspektiv*. Liber: Stockholm, s.48.

¹⁸ Ulf Bernitz, m.fl., 2014, s. 31.

¹⁹ Originalen till Barnkonventionen med lika giltighet är författade på arabiska, engelska, franska, kinesiska, ryska och spanska enligt Convention on the rights of the child, 1989, art. 54.

om en rättsregel lämnar utrymme för fler tolkningar så ska den tolkning som bäst överensstämmer med konventionens anda väljas.

Barnkonventionens förarbeten utgörs främst av de förhandlingar som förelåg konventionens författande. Emellertid har diskussioner på senare tid gjort gällande att barnrättskommitténs allmänna kommentarer också är att anse som en typ av källa vid tolkning av Barnkonventionen, även om de i sig inte är att värdera som klassiska förarbeten.²⁰ Utöver dessa har FB:s förarbeten granskats samt rättspraxis från högsta domstolen (HD) och därutöver doktrin inom ämnet.

Det empiriska materialet har inhämtats och behandlats med hjälp av en kritisk rättsdogmatisk metod, som presenteras mer ingående nedan, för att sedan analyseras med hjälp av principen om barnets bästa, vilken redogörs för under kapitelrubrik 1.4.1. Då studien inte innefattar någon form av känsligt material har inga direkta etiska överväganden förekommit avseende konfidentialitet. Visserligen innehåller studien rättsfall, men då dessa är offentliga handlingar ansågs det inte krävas någon anledning att ytterligare anonymisera dem.

Vid sökning av tidigare forskning har databaserna *EbscoHost*, *EDS*, *LIBRIS* och *DIVA* använts, för att sedan sökt vidare utifrån referenslistan hos de artiklar som funnits relevanta. De sökord som använts vid sonderingen kring tidigare forskning är främst “föräldraskap”, “familjerätt”, “assisterad befruktning”, “genetiskt ursprung”, “barnets bästa”, “föräldrabalken” samt “Barnkonventionen” i olika konstellationer. Sökorden har även använts på engelska. Samtliga artiklar som förekommer i denna översikt är vetenskapligt granskade. I och med nytillkomna lagändringar i FB har så aktuell forskning som möjligt eftersökts, dock är forskningsfältet begränsat och det har därför varit svårt att finna relevanta dagsaktuella studier. I den forskning som gjorts förgående de lagändringar som är av betydelse för denna studie har detta dock varit i åtanke.

²⁰ Se bl. a. diskussionen i Prop. 2017/18:186, s.83-84, där det anförs att barnrättskommitténs allmänna kommentarer har fått en stark ställning som tolkningsmedel i domstolar på senare år varför de kan utgöra en viktig vägledning vid tolkning och tillämpning av konventionsåtaganden för Sverige.

1.3.1. Kritisk rättsdogmatisk metod

Rättsdogmatiken är en tolkningsmetod som genom att dekonstruera en rättsregel ämnar fastställa gällande rätt (*de lege lata*) för att söka finna svar på den aktuella problemformulering som föreligger. Metoden utgår således nästan uteslutande ifrån en specifik problemställning där relevanta rättskällor tolkas utifrån den aktuella kontexten. Vid fastställandet av gällande rätt används allmänt accepterade rättskällor utifrån dess inbördes hierarki där lagtext utgör den tyngst vägda rättskällan, följt av förarbeten, praxis och slutligen doktrin. Rättsdogmatiken möjliggör även ett resonemang kring hur lagen borde vara utformad (*de lege ferenda*).²¹ En kritiskt rättsdogmatisk forskning går å sin sida ett steg längre och i stället för att enbart beskriva gällande rätt även söker påvisa att rättsläget är otillräckligt och ge förslag till hur det bör reformeras, det vill säga en fördjupad *de lege ferenda*-diskussion.²²

Valet av en kritisk rättsdogmatisk metod baseras utifrån uppsatsen intention att utröna gällande rätt i förhållandet mellan barnets rättigheter och fastställande av rättsligt föräldraskap. Inledningsvis ämnar uppsatsen att definiera gällande rätt av FB:s reglering rörande fastställande av föräldraskap samt söka precisera barnets bästa avseende föräldraskap utifrån både FB och Barnkonventionen, för att sedan analysera materialet mot bakgrund av syftet. Slutligen ämnar studien att utifrån dess slutsatser analysera huruvida rättsläget är tillfredsställande eller ej när det gäller att säkerställa barnets rättigheter och på vilket sätt lagen skulle kunna utformas för att i större utsträckning säkerställa dessa. Varför den kritiska rättsdogmatiska metoden valdes framför en klassisk rättsdogmatisk metod som främst syftar till att enbart utröna gällande rätt.²³

1.3.2. Metodens förtjänster och begränsningar

Kvalitativa studier får ofta kritik för sin bristande objektivitet då metoden utgörs av subjektiva tolkningar. Även om den rättsdogmatiska metoden gör anspråk på att vara någorlunda objektiv kan den emellertid aldrig helt undgå viss subjektivitet. En vinklad problemformulering kan exempelvis ge en slutsats som inte bygger på ett sakligt resonemang. För att undvika detta krävs

²¹ Jan Kleineman, 2014, Rättsdogmatisk metod, I: Maria Nääv & Mauro Zamboni (red.) *Juridisk metodlära*, Studentlitteratur AB: Lund, s.21-24; 36.

²² Kleineman, 2014, s.39-40.

²³ Kleineman, 2014, s.39-40.

en medvetenhet hos forskaren samt en särskild noggrannhet i att klargöra skillnader i resonemang mellan *de lege lata*-argumentation och *de lege ferenda*-argumentation. Särskilt viktigt blir denna transparens med den valda kritiska rättsdogmatiska metoden som lägger stor vikt vid *de lege ferenda*-argumentation. En studie påverkas således alltid av forskarens förförståelse, men då min kunskap kring den svenska regleringen gällande fastställande av föräldraskap var nästintill obefintlig innan studien och likaså kunskapen om Barnkonventionens familjerättsliga aspekter torde fördomar inte utgöra någon avgörande roll i studien. Ändock går ej förbise att viss subjektivitet färgar resultatet. Å andra sidan tillåter metoden en fristående diskussion av att kritisera det aktuella rättsläget samt kring hur en viss rättsregel bör utformas för framtida bruk vilket är förtjänstfullt utifrån studiens syfte.²⁴

En kritik som framförts mot den rättsdogmatiska metoden är att den endast analyserar rättsreglernas utformning och inte hur lagen tillämpas i praktiken. Kleineman²⁵ påtalar dock att rättsdogmatiska analyser kan få genomslag i praktiken då de kan kritisera gällande rätt och upptäcka brister i lagstiftning. Å andra sidan är studiens syfte inte av sådan karaktär att det ämnar analysera den praktiska tillämpningen av FB:s reglering av föräldraskap varför den kritiska rättsdogmatiska metoden lämpar sig väl i denna studie. Trots de brister som metoden kan möta har den uppenbara förtjänster. Argumentationens betydande roll medför att studiens slutsatser blir transparenta och väl underbyggda, samtidigt som den genom sin kritik av gällande rätt eventuellt kan bidra till framtida utveckling inom det familjerättsliga fältet och på så vis stärka barnets rättigheter.

1.3.3. Avgränsning

Studien avser att beröra den svenska regleringen kring fastställande av föräldraskap i förhållande till Barnkonventionen för att undersöka om den nuvarande lagstiftningen tillgodoser barnets rättigheter. Studien ämnar således ej diskutera huruvida de olika befruktningssätten eller olika typer av föräldraskap är att föredra framför andra. Vidare kommer ej barnets psykologiska påverkan av olika former av föräldraskap att analyseras. Denna avgränsning är ett naturligt val utifrån metod och syfte. Då studien ej avser att inbegripa hela den svenska familjerätten och inte

²⁴ Kleineman, 2014, s.24; 27; 36-40; 43.

²⁵ Kleineman, 2014, s.23-24.

heller ställa den mot fler folkrättsliga källor än Barnkonventionen så kan studien ej anses vara uttömmande utan endast utgöra en indikation på var lagstiftningen eventuellt brister.

1.4. Teoretiska utgångspunkter

1.4.1. Principen om barnets bästa

Det svenska samhällets syn på barn har gått från att vara paternalistiskt präglad där barn ansetts vara föräldrarnas ägodel till att betrakta barnet mer som en egen aktör med egna rättigheter, det senare perspektivet vilket principen om barnets bästa utgår från.²⁶ Innebörden av begreppet ”barnets bästa” är emellertid svårdefinierat, men härleds från två grundläggande tankar om att barn är sårbara i behov av särskilt skydd samt att barn är aktiva rättighetsbärare med lika människovärde.²⁷ Två idéer som kan skapa spänning då det första synsättet ser barn som sårbara, oförmögna att själva ta vara på sina rättigheter och således beroende av den vuxnes syn på vad som är bäst för barnet. Det senare perspektivet ser å andra sidan barnet som en aktiv aktör med en egen röst. Uppgiften för principen om barnets bästa är att söka finna en balans mellan dessa motstående synsätt vilket inte alltid är en enkel uppgift. Det innebär att söka identifiera barnets olika behov och intressen i den aktuella kontexten och för detta krävs ett subjektivt perspektiv, det vill säga barnets egen uppfattning.²⁸ Gällande fastställande av rättsligt föräldraskap så kan givetvis inte det ofödda barnet eller ett spädbarn föra sin talan, varför istället den vuxnes perspektiv på vad som utgör barnets bästa många gånger blir avgörande. Detta måste dock ske med stor försiktighet så barnets alla rättigheter fullt respekteras och att inte det paternalistiska synsättet på barn får överhand.²⁹

Principen om barnets bästa framkommer explicit i Barnkonventionens tredje artikel där det stadgas att barnets intressen ska bedömas och sättas i främsta rummet vid samtliga åtgärder och beslut som rör barn. Att barnets bästa är styrande innebär dock inte att det är utslagsgivande utan bestämmelsen medger en avvägning mellan barnets bästa och andra intressen. Vidare ska principen alltid tolkas kontextuellt vilket försvårar dess tillämpning som ett rättighetskoncept då

²⁶ Anna Singer, 2002, En, två, ett par eller flera? Föräldraskap i det 21: a århundrandet. I: *svensk juristtidning*, s.71.

²⁷ Prop. 1997/98:182, *Strategi för att förverkliga FN: s konvention om barnets rättigheter i Sverige*, s.13.

²⁸ Singer, 2017, s.78.

²⁹ Singer, 2017, s.31.

mänskliga rättigheter många gånger bygger på universella idéer med rättigheter som gäller för alla människor oavsett tid och rum.³⁰ Detta märks inte minst vid författandet av Barnkonventionen där ett flertal svåra diskussioner förts kring exempelvis definitionen av barn, barns rätt till liv kontra abort samt föräldrars bestämmanderätt över barnet kontra barnets självständighet. Diskussionerna har slutligen funnit kompromisser där kontroversiell text har tagits bort till förmån för mer vaga formuleringar såsom i artikel 3. Innebörden av artikeln diskuteras emellertid aldrig av arbetsgruppen och Barnkonventionens förarbeten ger således ingen tydlig vägledning i hur principen ska tolkas.³¹ Barnrättskommittén har dock angett att de faktorer som bör vägas in vid bedömningen av barnets bästa är barnets identitet, barnets egna vilja, bevarande av familjerelationer, barnets behov av omsorg och skydd samt barnets rätt till hälsa, säkerhet och utbildning.³²

Schiratzki³³ påtalar att principen om barnets bästa inte utgörs av en traditionell rättsregel inom svensk rätt där specifika omständigheter ges mer tyngd än andra vid bedömning utan vid utrönande av barnets bästa utgår bedömaren snarare från fasta presumtioner utifrån rättskällorna. En fördel med sådana tolkningar är att förutsägbarheten och lagens transparens ökar, å andra sidan framhåller författaren att detta tolkningssätt begränsar innebörden av barnets bästa till vad som står att finna i traditionella rättskällor, varför vissa aspekter av barnets välmående automatiskt får företräde och utrymmet för att ta hänsyn till det enskilda barnets intressen minimeras. En användning av presumtioner riskerar således att skapa en kodning av "rätt" och "fel" som tillämpas i alla situationer och därmed saknas en kontextuell hänsyn, vilket barnrättskommittén framhållit som en viktig aspekt.³⁴

³⁰ Jfr Philip Alston, 1994, The best interest principle: towards a reconciliation of culture and human rights. I: *international journal of law, policy and the family* 8 (1), s. 1-25 och David Archard, 2018, Children's rights. I: *The Stanford encyclopedia of philosophy*, <https://plato.stanford.edu/archives/win2018/entries/rights-children/>. Hämtad 190424.

³¹ Se bl. a. diskussioner i UN DOC. E/CN.4/1324/Add.1, 1 februari 1979, *Question of a convention on the rights of the child*, Economic and social council, paras 1-3; 8; UN DOC. E/CN.4/1408 4 februari – 14 mars, *Official records 1980 supplement no.3*, Economic and social council, para 277 samt UN DOC. E/CN.4/1988/28, 6 april 1988, *report of the working group on a draft convention on the rights of the child*, Economic and social council, paras 27-34; 37; 59; 221-225.

³² UN DOC. CRC/C/GC/14, 29 maj 2013, *General comment no. 14 on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration*, Committee on the rights of the children, paras 52-79.

³³ Schiratzki, 2017, s.40-41.

³⁴ UN DOC. CRC/C/GC/14, 2013, paras 1-6.

Användningen av principen om barnets bästa som teoretisk utgångspunkt i studien omfattar en vuxens syn på vad som kan anses utgöra barnets bästa vid rättsligt föräldraskap utifrån Barnkonventionen, dess förarbeten samt barnrättskommitténs uttalanden. Barnets subjektiva åsikt kommer med andra ord ej att behandlas. Principen kommer främst att tillämpas i analyskapitlet för att undersöka i vilken utsträckning FB:s reglering kring rättsligt föräldraskap samstämmer med principen om barnets bästa utifrån följande faktorer som barnrättskommittén betonat som viktiga vid bedömningen: barnets identitet, bevarande av familjerelationer samt barnets behov av skydd och omsorg.³⁵

1.4.2. Tidigare forskning

Den nationella forskningen kring FB:s reglering av föräldraskap är bristfällig. Studier gjorda kring barnets intressen kontra föräldraskap fokuserar primärt på psykologiska, etiska samt sociala aspekter snarare än de rättsliga. Avseende forskning kring barnets bästa inom svensk lagstiftning är fokus främst på asyl- och vårdnadsfrågor, och svensk forskning kring Barnkonventionen behandlar till största delen artikel 12, det vill säga barnets rätt att komma till tals. Emellertid är den forskning som utförts avseende den rättsliga regleringen av föräldraskap samstämmig med fokus på ett ifrågasättande av rättsliga normer kring föräldraskap. Den nationella forskningen presenterar en samsyn kring att den svenska familjerätten är av snäv karaktär och genomsyras av en tvåsamhetsnorm samt många gånger även utgår från ett kärnfamiljs ideal. Författarna anger bland annat FB:s faderskapspresumtion, avsaknaden av en svensk reglering kring socialt föräldraskap samt svårigheterna för ensamstående att adoptera som exempel på detta.³⁶ Leviner³⁷ lyfter exempelvis att FB:s starka utgångspunkt i faderskapspresumtionen befäster en normativ förväntan att gifta kvinnor enbart har sex med sina makar. Ett exempel som ger uttryck för en rättslig heteronormativ och monogam syn på

³⁵ UN DOC. CRC/C/GC/14, 2013, paras 52-79.

³⁶ Se b.l.a. anförda argument i Pernilla Leviner, 2016, Kärnfamiljsideal och fri familjebildning - oförenliga utvecklingsspår i den svenska familjerätten? I: *Juridisk tidsskrift* 3, s.629-631; 642; Mägi & Zimmerman, 2015, s.172; 312-338; Anna Singer, 2000, *Föräldraskap i rättslig belysning*,ustus förlag: Uppsala, s.388-391; 526-528; 533-542; Singer, 2002, s.377; 381; Anna Singer, 2009, Barnrätt till två föräldrar - en överspelad grundregel? I: *Juridisk tidskrift* 2, s.420-424; Singer, 2012, s.89f samt Caroline Sörgjerd, 2012, Rätten att bli förälder, en analys av reglerna om assisterad befruktning och adoption. I: *Svensk juristtidning* 8, s.674f; 680-686.

³⁷ Leviner, 2016, s.629-631; 642.

förhållanden som tydligt manifesterar den svenska lagens förkärlek för kärnfamiljen enligt författaren. Rörande samma fenomen diskuterar Singer³⁸ kravet på äktenskap/samboende som en förutsättning för att få tillgång till assisterad befruktning och framhåller att detta krav inte motiveras tydligt i förarbeten varför Singer ifrågasätter hur det kommer sig att lagstiftarens syn är att två personer i ett monogamt kärleksförhållande skulle vara mer lämpliga att bli föräldrar än andra personer.

Samtliga av författarna ifrågasätter häri utformningen av FB och huruvida den kan anses värna om barnets bästa då barn i icke-traditionella familjer är särskilt sårbara ur rättslig mening.³⁹ Singer⁴⁰ diskuterar, i likhet med Sörgjerd⁴¹, Leviner⁴² samt Mägi och Zimmerman⁴³, att en ny lagstiftning som godkänner fler former än just två rättsliga föräldrar till ett barn skulle kunna utgöra ett sätt att stärka skyddet för alla barn oavsett tillkomstsätt, men att denna reglering starkt måste utgå från barnets bästa och inte från ett perspektiv av en lika behandling för vuxna. I motsats till anförda resonemang avvisar emellertid Saldeen⁴⁴ iden om att fastställandet av fler än två rättsliga föräldrar vid assisterad befruktning vore att föredra utifrån argumentet att barn ska behandlas lika. Han framför att en möjlighet till att fastställa fler än två rättsliga föräldrar i praktiken skulle innebära att de rättsverkningar som följer delas av fler personer vilket i sin tur skulle kunna leda till fler tvister. Leviner⁴⁵ påtalar även hon att denna begränsning av två rättsliga föräldrar troligen utgår från en praktisk hänsyn då fler rättsliga föräldrar skulle kunna leda till fler konflikter kring barnets omsorg, men poängterar att denna begränsning dock inte nödvändigtvis utgår från vad som är bäst för det enskilda barnet.

Angående barnets rätt till vetskap om sina föräldrar enligt artikel 7 i Barnkonventionen går forskningsfältet isär när det gäller att utröna huruvida artikeln bör innefatta rätten till vetskap om sin donator för barn som tillkommit via assisterad befruktning med donerade könsceller. Å

³⁸ Singer, 2002, s.381.

³⁹ Se exempelvis anförda argument i Leviner, 2016, s.629-631; 642; Mägi & Zimmerman, 2015, s.172; 312-338; Singer, 2000, s.388-391; 526-528; 533-542; Singer, 2002, s.377; 381; Singer, 2009, s.420-424; Singer, 2012, s.89f samt Sörgjerd, 2012, s.674f; 680-686.

⁴⁰ Singer, 2009, s.428-429; Singer, 2012, s.89-90.

⁴¹ Sörgjerd, 2012, s.706-707.

⁴² Leviner, 2016, s.640-642.

⁴³ Mägi & Zimmerman, 2015, s.312-338.

⁴⁴ Åke Saldeen, 2007, *Faderskap, moderskap, föräldraskap. I: Asp, P. (red.), De lege 2007 eftersyn och eftertanke*, lustus förlag: Uppsala, s.244-246.

⁴⁵ Leviner, 2016, s.640-642.

ena sidan framför en forskningslinje att detta ej kan ses som en absolut rättighet. Att artikeln inte kan anses omfatta en universell rätt till den aktuella informationen utan att detta är något som måste balanseras mot andra intressen, såsom donatorns rätt till anonymitet.⁴⁶ Å andra sidan anför en något bredare forskningslinje i motsats att genom att tillgodose denna rättighet skyddas individens rätt till självbestämmande. Detta menar forskare måste anses utgöra en universell rättighet och att artikel 7 därmed rimligen bör innefatta en rätt till vetskap om sitt genetiska ursprung.⁴⁷

1.4.3. Sammanfattning av teoretiska utgångspunkter

Principen om barnets bästa utgår från att söka utreda barnets behov och intressen i den aktuella kontexten samt på vilket sätt dessa bäst tillgodoses. För att utröna detta är utgångspunkten att barnet själv bör höras. När det gäller fastställande av rättsligt föräldraskap kan emellertid inte det ofödda barnet eller spädbarnet uttrycka sin vilja varför ett vuxenperspektiv på vad som är att anse barnets bästa måste beaktas, vilket kommer ske inom ramen för denna studie. Som tidigare nämnt är principen om barnets bästa ett vagt begrepp, vilket kan påverka studien då en vag definition kan komplicera förutsättningarna för att dra slutsatser från det empiriska materialet.

Utifrån tidigare forskning inom svensk familjerätt med utgångspunkt i barnets intressen och rättsligt föräldraskap dras slutsatsen att det är ett relativt outforskat område, framförallt när det gäller studier med utgångspunkt i Barnkonventionen. Denna studie kan därmed anses vara av hög relevans för att bidra till mer kunskap kring fenomenet och således finna eventuella brister i

⁴⁶ Se argument framförda av exempelvis Samantha Besson, 2007, Enforcing the child's right to know her origins: contrasting approaches under the convention on the rights of the child and the European convention on human rights. I: *International journal of law, policy and the family* 21, s.137-159 och Immaculada De Melo-Martin, 2014, The ethics of anonymous gamete donation: is there a right to know one's genetic origins? I: *Hasting centre report* 44:2, s. 28-35.

⁴⁷ Jfr Eric Blyth, 2002, Information on genetic origins in donor-assisted conception: is knowing who you are a human right issue? I: *Human fertility* 5:4, s.185-192; UNICEF, 2007, *Implementation handbook for the convention on the rights of the child*, https://www.unicef.org/publications/index_43110.html . Hämtad 190411; Kimberly Leighton & Vardit Ravitsky, 2014, The right to know genetic origins: a harmful value. I: *Hastings centre report* 44:4, s.5-6; Donna Lyons, 2018, Domestic implementation of the donor conceived child's right to identity in light of requirements of the UN convention on the rights of the child. I: *International journal of law, policy and the family* 32, s.1-26 samt Jane Stoll, 2008, *Swedish donor offspring and their legal right to information*, Uppsala universitetstryckeri: Uppsala, s.29-30.

den svenska lagstiftningen avseende fastställande av föräldraskap utifrån barnets bästa. Detta är av särskild vikt i dagsläget då Barnkonventionen kommer att inkorporeras till svensk lag år 2020.⁴⁸

1.5. Disposition

I kapitel två redogörs för gällande rätt inom svensk rätt avseende rättsligt föräldraskap och kapitlet behandlar således den andra forskningsfrågan. Kapitel två är indelat i olika typer av fastställande av föräldraskap för att skapa en tydlighet för läsaren. Det tredje kapitlet diskuterar barnets rättigheter utifrån både Barnkonventionen och FB vilket främst besvarar frågeställning tre. Studiens huvudfrågeställning gällande huruvida FB lever upp till Barnkonventionen behandlas och besvaras följaktligen i analysdelen, kapitel fyra. Analyskapitlet är vidare indelat i fyra huvudrubriker, varav kapitel 4.4 utgörs av ett *de lege ferenda*-resonemang. Slutligen följer en konkluderande slutsats som svarar till studiens syfte, en metoddiskussion samt även förslag på framtida forskning.

⁴⁸ Regeringskansliet, 2018.

2. Fastställande av föräldraskap

Den rättsliga regleringen kring föräldraskap ter sig annorlunda beroende på föräldrarnas kön, deras inbördes relation samt på vilket sätt barnet har befruktats.⁴⁹ Nedan följer en redogörelse för FB:s reglering kring fastställande av föräldraskap utifrån olika typer av fastställande.

2.1. Fastställande av föräldraskap via presumtion

Huvudreglerna för fastställande av föräldraskap utifrån FB utgår från presumtioner. Moderskapet är inte lagreglerat i en specifik paragraf inom FB då det genom tiderna ansetts vara självklart vem som är barnets moder. Än idag lever en moderskapspresumtion kvar som utgår från den romersk-rättsliga principen *mater semper certa est* (modern är alltid säker). Denna princip innebär att moderskapet fastställs för den person som har fött barnet.⁵⁰ Något förtydligande kring den allmänna regleringen av moderskap saknas fortfarande, men har inte heller ansetts vara behövlig.⁵¹ Däremot finns ett tillägg i FB för de fall där det finns en genetisk moder, det vill säga kvinnan som bidragit med ägg till befruktning, och en annan biologisk moder, vilket åsyftar den kvinna som fött barnet. Via 1:7 FB stadgas således att en cis-kvinna som föder ett barn fastställs som rättslig moder, oavsett vems ägg som befruktats.

Faderskapspresumtionen framgår av 1:1 FB som, i linje med moderskapspresumtionen, utgår från en romersk-rättslig princip, *pater est quem nuptiae demonstrant* (fadern är den som äktenskapet utpekat). Rättsregeln gör därmed gällande att moderns make ska anses vara barnets far. Undantag från denna regel följer av 1:2 FB som bland annat anför att presumtionen ej ska tillämpas om det är utrett att modern har haft samlag med en annan man under den tid då barnet kan vara avlat, om det på grund av barnets arvsanlag kan bedömas att mannen ej är barnets far eller om mannen i äktenskapet skriftligen godkänner en annan mans bekräftelse av faderskapet.

⁴⁹ Mägi & Zimmerman, 2015, s.148-150.

⁵⁰ Schiratzki, 2017, s.52. Obs. Att detta är under förutsättning att det är en cis-kvinna, för tillämpning gällande transpersoner se kapitelrubrik 2.2 nedan.

⁵¹ Se t. ex. Lagrådets inställning i Prop. 2001/02:89, *behandling av ofrivillig barnlöshet*, s.40-41 där det anförts: "I fråga om den föreslagna moderskapspresumtionen har Lagrådet anförts att det inte är nödvändigt att utforma en allmän lagregel om moderskap utan att det i stället är att föredra att införa en särskild bestämmelse som till sin räckvidd begränsas till att ge svaret på den fråga som man i detta sammanhang vill ta ställning till, dvs. om det är den födande kvinnan eller den kvinna vars ägg har befruktats som rättsligt sett skall anses som mor till barnet."

Faderskapspresumtionen har mött stark kritik de senaste åren då många menar att den förlorat sin kraft i och med nya former av föräldraskap och partnerrelationer. Som exempel föddes hela 51 % barn av en ogift moder år 2016 och faderskapspresumtionen var således ej tillämplig.⁵² Detta kan jämföras med de cirka 10 % barn som föddes av en ogift moder mellan åren 1940–1960, här till att FB och dess utgångspunkt i presumtioner tillkom 1949.⁵³

2.2. Fastställande av föräldraskap via bekräftelse eller dom

Faderskapspresumtionen är endast tillämplig för olikkönade gifta cis-par, om modern är ogift vid barnets födelse fastställs i stället faderskapet via en skriftlig bekräftelse från fadern eller genom dom.⁵⁴ Vidare åligger det socialnämnden via 2:1 FB vid oklarheter att utreda och fastställa faderskapet för barnet. För samkönade par och transpersoner som bytt juridisk kön fastställs föräldraskapet alltid via bekräftelse eller dom. Om en man med ändrad juridisk könstillhörighet föder ett barn benämns han som fader till barnet. En kvinna med ändrad juridisk könstillhörighet som bidrar med spermier till befruktning benämns som moder.⁵⁵

2.3. Fastställande av föräldraskap vid assisterad befruktning

I och med teknikens utveckling inom fertilitetshjälp har lagstiftningen varit i behov av uppdateringar. År 1984 instiftades den första lagen om insemination och spermadonation, men det dröjde ända fram till 2001 för äggdonation att bli tillåtet, ytterligare fyra år för att par med två kvinnor skulle få tillgång till insemination och inte förrän 2016 blev behandlingen tillgänglig för ensamstående kvinnor.⁵⁶ Den generella förutsättningen för att få hjälp med assisterad befruktning är att du antingen är ensamstående kvinna alternativt är samboende/gift med en

⁵² SCB, 2017, *Ovanligt många barn födda 2016*, <https://www.scb.se/hittastatistik/artiklar/2017/Ovanligt-manga-barn-fodda-2016/> . Hämtad 190211.

⁵³ SCB, 2015, *Födda 2014: Många barn föds under vår och sommar*, https://www.scb.se/sv_/Hitta-statistik/Artiklar/Manga-barn-fods-under-var-och-sommar/ . Hämtad 190211; FB.

⁵⁴ 1:3 1st. FB.

⁵⁵ 1:10-14 §§ FB.

⁵⁶ Mägi & Zimmerman, 2015, s.150-151; Socialutskottet bet. 2015/16 SoU3, *Assisterad befruktning för ensamstående kvinnor*.

person som skriftligen samtycker till behandlingen.⁵⁷ Andra former av relationer har således inte tillgång till assisterad befruktning. Vidare ska behandlingen utföras vid offentligt finansierade sjukhus eller vid behörig vårdinrättning i utlandet som tillhandahåller ett offentligt donatorregister.⁵⁸ Nedan följer en genomgång av fastställande av föräldraskap vid assisterad befruktning.

Moderskapet fastställs på samma vis oavsett befruktningsmetod, det vill säga alltid genom moderskapspresumtionen.⁵⁹ Faderskapet/föräldraskapet å sin tur fastställs på olika vis beroende på parternas kön samt utifrån vart befruktningen sker. Om ett olikkönat cis-par genomgår behandlingen fastställs faderskapet för maken/sambon som skriftligen samtyckt till behandlingen, detta sker automatiskt via faderskapspresumtionen och ingen bekräftelse krävs.⁶⁰ Om det däremot inte finns någon tilltänkt fader, exempelvis om ett lesbiskt par med två cis-kvinnor genomgår assisterad befruktning blir kvinnan som ej föder barnet förälder genom bekräftelse eller dom, vilket sker efter barnets födelse.⁶¹ Kvinnan som ej föder barnet kan med andra ord aldrig utses som moder då lagen endast godkänner en rättslig moder och benämns i stället med det könsneutrala begreppet förälder, detta även om det är den icke-födande kvinnans ägg som blivit befruktat.⁶²

Genom lagändringen 2016 som möjliggjorde för ensamstående kvinnor att få hjälp med assisterad befruktning kom dessa barns rätt till att ha två rättsliga föräldrar från födseln att luckras upp.⁶³ I stället framförs via 1:3 FB att inget faderskap ska fastställas för dessa barn.

Vad som ovan presenterats gäller dock endast om behandlingen skett på en erkänd vårdinrättning antingen i Sverige eller i utlandet där barnet har rätt att ta del av uppgifter om donatorn. Ett grundläggande villkor som föreligger i den svenska regleringen kring fastställande av föräldraskap efter assisterad befruktning är följaktligen att barnet ska få kännedom om sitt

⁵⁷ 6:1b GenL; 7:3 GenL.

⁵⁸ 6:2 GenL; 7:4 GenL.

⁵⁹ Schiratzki, 2017, s.50; 1:7 FB. Obs. Att detta förutsätter att det gäller en cis-kvinna, för fastställande av föräldraskap avseende transpersoner se kapitel 2.2.

⁶⁰ 1:8 FB; 6:1b GenL; 7:3 GenL.

⁶¹ 1:9 FB.

⁶² 1:7 FB.

⁶³ Socialutskottet bet. 2015/16 SoU3.

genetiska ursprung.⁶⁴ Om behandlingen sker vid en icke-behörig klinik eller hemma på egen hand ska spermadonatorn därför fastställas som barnets fader via bekräftelse eller dom.⁶⁵ Vid sådant scenario åligger socialnämnden via 2:1 FB en skyldighet att söka reda på den genetiske fadern. Enligt 2:7 FB kan dock en sådan utredning läggas ned om socialnämnden anser det omöjligt att finna fadern eller om modern lämnar samtycke till en närståendeadoption, mer om detta nedan.

För transpersoner som genomgår behandling fastställs fader- och moderskap via bekräftelse eller dom på samma vis som redogörs för under kapitel 2.2.

2.4. Fastställande av föräldraskap via adoption eller surrogatmoderskap

Det fastställda rättsliga föräldraskapet kan överlåtas genom adoption. En adoption sker alltid genom ett domstolsbeslut och ska enligt 4:1 FB samt artikel 21 Barnkonventionen ske med barnets bästa i främsta beaktande. Adoptionsansökan kan endast göras av en ensamstående person eller ett gift par/sambos och är att se som en nödlösning när barnet inte kan bo kvar med sin biologiska familj.⁶⁶ Ett adopterat barn har rätt att få vetskap om detta från sina föräldrar så snart det är lämpligt samt så långt det är möjligt få information om sin biologiska familj.⁶⁷

Surrogatmoderskap innebär att en person blir gravid i syfte att sedan överlämna det födda barnet till en eller flera tilltänkta föräldrar.⁶⁸ Som nämnt ovan fastställs alltid moderskapet för en cis-kvinna som föder ett barn, även när det befruktade ägget inte är hennes eget. Detta innebär att moderskapet alltid fastställs för surrogatmodern.⁶⁹ Regeringen har tidigare anfört att surrogatarrangemang ej är försvarbara vare sig utifrån det ofödda barnets eller kvinnans perspektiv.⁷⁰ Ur detta hänseende innehåller FB en reglering som stadgar att all form av

⁶⁴ 1:15 FB; 6:5 GenL; 7:7 GenL; Prop. 2004/05:137, *Assisterad befruktning och föräldraskap*.

⁶⁵ 1:3 1st. FB; 1:5 FB; Prop. 2004/05:137, s.44.

⁶⁶ 4:6 3st FB; Schiratzki, 2017, s.85-86.

⁶⁷ 4:23 FB; UN DOC. CRC/C/GC/14, 2013, para 13.

⁶⁸ Mägi & Zimmerman, 2015, s.154.

⁶⁹ 1:7 FB.

⁷⁰ Se t.ex. Prop. 2001/02:89, s.55 och SoU 2016:11, *Olika vägar till föräldraskap*, s.643; 652-653.

ekonomisk ersättning i ett surrogatarrangemang är förbjudet och eventuella kontrakt eller överenskommelser innan barnets födelse kring adoption är på inget sätt lagligt bindande.⁷¹

Det rättsliga föräldraskapet kan emellertid ändras genom att de tilltänkta föräldrarna adopterar barnet en tid efter dess födelse förutsatt att modern, det vill säga surrogatmodern, godkänner adoptionen.⁷² Problematiken med en så kallad närståendeadoption belyses i en dom från HD där en kvinna ansökt om att få närstående adoptera sin makes barn som tillkommit med hennes befruktade ägg via en surrogatmoder. Mannen som stod som ensam vårdnadshavare samtyckte till en början till adoptionen men återkallade senare sitt samtycke. Kvinnan anförde att hon är att se som barnets moder och att beröva barnet dess rättsliga ställning gentemot henne stred mot barnets bästa enligt Barnkonventionen. HD avslog överklagan om att bifalla adoptionsansökan med hänsyn till det upphävda samtycket och anförde därtill att denna motivering gick i linje med Barnkonventionens 21 artikel. Två skiljaktiga justitieråd anförde dock att återkallelsen av samtycket ej borde ligga till grund som hinder för adoptionen och att rätten i stället bör pröva lämpligheten av adoptionen utifrån barnets bästa med hänvisning till 4:1 FB.⁷³

Närståendeadoption kan även vara aktuellt vid andra omständigheter, till exempel att en styvförälder närstående adopterar sin partners biologiska barn eller att en social, icke-biologisk moder i ett samkönat förhållande närstående adopterar deras gemensamma barn efter en inseminering gjord utanför sjukvården. I båda fallen krävs samtycke från barnets vårdnadshavare samt att processen tar en tid att genomföra, vilket får konsekvensen av att barnet står utan rättsligt förhållande till en av sina tilltänkta föräldrar under en tid.⁷⁴

2.5. Sammanfattning fastställande av föräldraskap

Som ovan illustrerats har den tekniska utvecklingen inom assisterad befruktning och en ökad acceptans för fler familjekonstellationer utvidgat FB till att omfatta ett antal undantagsregler från huvudregeln faderskaps- och moderskapspresumtionen. Grunden för det rättsliga föräldraskapet

⁷¹ 4:10 FB.

⁷² 4:8-9 §§ FB.

⁷³ NJA 2006 s.505.

⁷⁴ 4:8-9 §§ FB.

är dock att det ska motsvara det genetiska, biologiska och sociala föräldraskapet.⁷⁵ Om dessa föräldraskap inte sammanstämmer kommer moderskapet alltid att utgå från det biologiska, det vill säga kvinnan som föder barnet, förutsatt att detta är en cis-kvinna.⁷⁶ Om en man föder ett barn fastställs han i stället som fader till barnet.⁷⁷ Moderskap fastställs enbart för *en* kvinna så vid samkönade relationer fastställs den kvinna som inte fött barnet som rättslig förälder, under förutsättning att befruktningen skett i enlighet med GenL.⁷⁸ Har befruktningen gjorts utanför GenL reglering kan dock spermadonatorn komma att fastställas som rättslig fader.⁷⁹

Faderskapet å sin tur utgår i huvudsak från det sociala föräldraskapet genom faderskapspresumtionen alternativt samtycke till assisterad befruktning enligt GenL.⁸⁰ Sker befruktningen inte i enlighet med GenL:s reglering kan, precis som vid samkönade relationer, spermadonatorn fastställas som rättslig fader.⁸¹ Om en ensamstående kvinna genomgår assisterad befruktning utifrån GenL ska inget faderskap fastställas.⁸²

Vidare klargör GenL tillsammans med FB att det endast är monogama kärlekspar eller ensamstående kvinnor som kan komma att få hjälp av samhället att få barn.⁸³ De två viktigaste principerna för fastställande av föräldraskap i den svenska lagstiftningen är dels att det för barnet, så långt det är möjligt, ska fastställas två rättsliga föräldrar. Och dels att barnet har en rätt till kunskap om sitt genetiska ursprung. Ett barn kan aldrig få fastställt fler än två rättsliga föräldrar och/eller vårdnadshavare enligt svensk rätt.⁸⁴

⁷⁵ Mägi & Zimmerman, 2015, s.171-172; 289.

⁷⁶ 1:7 FB.

⁷⁷ 1:11 FB; 1:13 2st FB.

⁷⁸ 1:9 FB.

⁷⁹ 1:5 FB; Prop. 2004/05:137, s.44; Schiratzki, 2017, s.57-60.

⁸⁰ 1:1 FB; 1:8 FB; Mägi & Zimmerman, 2015, s.176-177.

⁸¹ 1:8 2st. FB; 1:5 FB.

⁸² 1:3 2st FB.

⁸³ 4:6 FB; 6:1b GenL; 7:3 GenL.

⁸⁴ 1:15 FB; 6:5 GenL; 7:7 GenL; Singer, 2000, s.381-384; Leviner, 2016, s.629-631.

3. Barnets bästa avseende familjeorienterade rättigheter

3.1. Barnets bästa utifrån Barnkonventionen

Barnkonventionen består av tre delar med totalt 54 artiklar varav fyra artiklar anges vara grundläggande principer. Dessa är att alla barn har ett lika värde, att beaktandet av barnets bästa ska komma i första hand, barnets rätt till liv och utveckling samt slutligen barnets rätt att bli hört.⁸⁵ Principen om barnets bästa utgör med andra ord en grundpelare i Barnkonventionen och framgår i dess tredje artikel där det anför:

“In all actions concerning children, whether undertaken by public or private social welfare institutions, courts of law, administrative authorities or legislative bodies, the best interests of the child shall be a primary consideration.”⁸⁶

Det utmärkande för Barnkonventionen är att barnets bästa ska komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barn. Detta innebär att begreppet vidgats till att omfatta områden utanför familjerätten, samt att barnet anses utgöra ett subjekt med egna rättigheter. Inget tidigare internationellt dokument har ett liknande omfång.⁸⁷ I jämförelse med äldre traktat avseende mänskliga rättigheter som innefattar ett skydd av specifikt barnets rättigheter utgör Barnkonventionens tredje artikel emellertid en försvagning. Tidigare FN-dokument stadgar nämligen att barnets bästa ska vara *den* viktigaste principen.⁸⁸ Barnkonventionens engelska originaltext fastslår i stället att barnets bästa endast utgör “*a primary consideration*” och inte “*the primary consideration*”. När konventionen författades fördes en diskussion ur detta hänseende då formuleringen “*the primary consideration*” bättre skulle överensstämma med övriga internationella dokument. Arbetsgruppen förkastade dock en sådan formulering med motiveringen att övriga internationella dokument är begränsade till att omfatta specifika frågor till skillnad från Barnkonventionens tredje artikel som ämnar att omfatta alla beslut som rör barn. Ett flertal stater och organisationer ifrågasatte emellertid otydligheten i begreppet ”barnets bästa”

⁸⁵ Convention on the rights of the child, art. 2-3; 6; 12.

⁸⁶ Convention on the rights of the child, 1989, art. 3, p.1.

⁸⁷ SoU 1997:116, s.127; Singer, 2017, s.27.

⁸⁸ Jfr UN DOC. A/4354, 20 november 1959, *Declarations on the rights of the child*; UN DOC. A/RES/4185, 3 december 1986, *Declaration on social and legal principles relating to the protection and welfare of children with special reference to foster placement and adoption nationally and internationally*, art. 5 samt Convention on the elimination of all forms of discrimination against women, 18 december 1979, art. 5b.

och en representant efterfrågade till och med ett införande av ett förtydligande av vad som kan anses vara det bästa för barn som inte själva är kapabla att framföra sin egen åsikt.⁸⁹ Slutligen fastställs dock den nuvarande, något vaga formuleringen i syfte att säkerställa en större flexibilitet i begreppet samt att principen skulle kunna vägas mot andra, motstående, intressen.⁹⁰

FN:s barnrättskommitté har sammanställt en allmän kommentar kring begreppet ”barnets bästa” för att söka specificera dess tillämpning och begränsa en alltför fri tolkning av dess innebörd. De har särskilt anfört att rättigheterna i Barnkonventionen inte omfattar någon inbördes hierarki utan konventionen ska tolkas i dess helhet med en utgångspunkt i vad som är bäst för barnet i den specifika kontexten. Vidare presenterar de begreppet som ett tredelat koncept varav den första dimensionen består i en materiell rättighet där barnets bästa ska bedömas och sättas i främsta rummet vid alla frågor som rör barn. Den andra dimensionen är en rättslig tolkningsprincip som menar att vid flera potentiella tolkningar av en rättighet ska den tolkning som på bästa sätt tillgodoser barnets bästa väljas. Slutligen består principen av en praktisk tillämpning som åligger stater att alltid genomföra en analys av de konsekvenser ett beslut kan få för berörda barn, en så kallad barnkonsekvensanalys.⁹¹

3.2. Barnets rättigheter avseende familjeförhållanden utifrån Barnkonventionen

Barnets familjerättsliga förhållanden skyddas främst i artiklarna 5, 7, 8, 9, 16, 18, 21 samt i Barnkonventionens inledning, där det stadgas att barn har rätt till särskild omvårdnad, att familjen är en grundläggande enhet i samhället och vidare att barnet ska växa upp i en familjemiljö med kärlek och förståelse. Artikel 5 tillsammans med artikel 18 behandlar vårdnadshavarnas skyldigheter gentemot barnet medan artikel 9 och 16 stadgar ett skydd för det enskilda barnet att inte skiljas från sina föräldrar, om det inte är utifrån barnets bästa, samt

⁸⁹ UN DOC. E/CN.4/1292, 6 februari-10 mars 1978, *report on the thirty-fourth session – supplement no.4*, Economic and social council, para 124; UN DOC. E/CN.4/L.1575, 17 februari 1981, *report of the working group on a draft convention on the rights of the child*, Economic and social council, paras 19-38; UN DOC. E/CN.4/1989/48, 2 mars 1989, *Report of the working group on the draft convention on the rights of the child*, Economic and social council, paras 117-119.

⁹⁰ UN DOC. E/CN.4/L.1575, paras 121-125.

⁹¹ UN DOC. CRC/C/GC/14, 2013, paras 1-6.

skyddar barnets rätt till privat- och familjeliv. Konventionens 21 artikel behandlar adoptionsfrågor med utgångspunkt i barnets bästa⁹².

Artikel 7 i Barnkonventionen stadgar att varje barn har rätt till att, så långt det är möjligt, få vetskap om sina föräldrar. Vid författandet av artikeln omfattade den enbart en rätt till ett namn och nationalitet men kom under slutet av 80-talet även att innefatta en rätt för barnet till familjeförhållande och därmed framhölls vikten för barnet att få vetskap om sina föräldrar.⁹³ Vid denna tidpunkt ansågs rättigheten gälla barn som adopterats, men diskussionen har på senare år även kommit att inkludera de barn som tillkommit genom assisterad befruktning.⁹⁴ Singer framhåller emellertid utifrån detta hänseende att det går att ifrågasätta huruvida artikel 7 även kan åberopas som rätten till vetskap om sitt genetiska ursprung då detta inte omfattades av den ursprungliga intentionen med artikeln och vidare att artikeln aldrig definierar om begreppet "föräldrar" är att avse de biologiska, genetiska, rättsliga eller sociala föräldrarna.⁹⁵ Inte heller i Barnkonventionens förarbeten förtydligas denna distinktion mellan olika föräldraskap och som diskuterats under kapitlet *tidigare forskning* går det internationella forskningsfältet isär gällande frågan.⁹⁶

Ur ett internationellt perspektiv tolkas inte artikeln entydigt. Ett flertal stater, däribland våra nordiska grannländer Danmark och Norge, har en lagstiftning som hemlighåller donatorns identitet.⁹⁷ Andra stater, exempelvis Frankrike och Luxemburg, erbjuder olika former av anonym födsel för surrogatmödrar vilket den luxemburgska staten menar inte går emot vare sig artikel 7 eller artikel 3 i Barnkonventionen, men båda staterna har dock fått kritik angående detta från

⁹² Convention on the rights of the child, 1989, preamble; art. 5-9; 16; 18; 21.

⁹³ UN DOC. E/CN.4/1292, para 124; DOC. E/CN.4/1989/48, paras 92-94.

⁹⁴ Se bl. a. SoU 2007:3, s.92; SoU 2016:11, s.161 samt Prop. 1984/85:2, *Om artificiella inseminationer*, s.15-17.

⁹⁵ Singer, 2000, s.402; Singer, 2012, s.85-86.

⁹⁶ Se exempelvis diskussionen i UN DOC. E/CN.4/1989/48, s.56, där Mexico framför att artikeln bör förtydligas genom att lägga till en mening om det biologiska elementet av barnets identitet, med förslaget avfärdas utan vidare motivering. För internationell forskning se argument framförda av Besson, 2007, s.156 och De Melo-Martin, 2014 som bl. a. framhåller att barnets rätt till information om donatorn måste ställas mot donators rätt till anonymitet och att kunskap om sitt genetiska ursprung således inte kan anses vara en absolut rättighet. Jrf argumentation i bl. a. Blyth, 2002, s.190-191; Leighton & Ravitsky, 2014, s.5-6; Lyons, 2018, s.4-5 samt Stoll, 2008, 29-30, som istället anför att barnets rätt till information om sin genetiska bakgrund alltid överväger donators rätt till anonymitet. Mer om detta i kapitel 1.4.2.

⁹⁷ SoU 2018:68, *Mordernare regler om faderskap och föräldraskap*, s.85.

barnrättskommittén.⁹⁸ I Barnkonventionens förarbeten förs en diskussion kring anonyma adoptioner och staternas uppfattning går isär kring huruvida artikel 7 bör tillåta detta eller stadga en rätt för barnet att alltid få kännedom om sina biologiska och genetiska föräldrar.⁹⁹

Barnrättskommittén har emellertid i sina sammanfattade observationer upprepade gånger uttalat en oro kring att stater tillåter hemliga adoptioner och/eller hemlighåller donatorers identitet för barn tillkomna via assisterad befruktning.¹⁰⁰ En argumentation som ofta förs fram av dessa stater är att formuleringen att barnet ”as far as possible” ska ha rätt till vetskap om sina föräldrar öppnar upp för att erbjuda anonyma donatorer. Dock framgår av Barnkonventionens förarbeten att denna formulering inte är att se som en öppning för en kränkning av barnets rättigheter samt att artikeln alltid måste tolkas utifrån barnets bästa.¹⁰¹ I UNICEF:s handbok kring implementering av Barnkonventionen poängteras att beslutet att neka ett barn rätten till information om dennes föräldrar endast kan göras utifrån att det anses utgöra barnets bästa och vidare att ett sådant beslut ska kunna tas upp till en ny granskning senare i barnets liv.¹⁰²

Även artikel 8 i Barnkonventionen kan nämnas i sammanhanget som stadgar att konventionsstaterna åtar sig att säkerställa barnets rätt till sin identitet. Av artikelns ordalydelse framkommer att detta kan omfatta en rätt att behålla sitt namn, medborgarskap och familjeförhållanden, men uppräkningslistan är på intet sätt uttömmande varför även rätten till

⁹⁸ UN DOC. CRC/C/LUX/CO/3-4, 29 oktober 2013, *Concluding observations on the combined third and fourth periodic reports on Luxembourg*, Committee on the rights of the child, para 28; UN DOC. CRC/C/FRA/CO/4, 22 juni 2009, *Concluding observations of the committee on the rights of the child*, Committee on the rights of the child, para 43; UN DOC. CRC/C/FRA/CO/5, 23 februari 2016, *Concluding observations on the fifth periodic of France*, Committee on the rights of the child, para 33.

⁹⁹ UN DOC. E/CN.4/1986/39, 13 mars 1986, *Question of a convention on the rights of the child*, Economic and social council, para 12; UN DOC. E/CN.4/1985/64, 3 april 1985, *Question of a convention on the rights of the child*, Economic and social council, annex 2; UN DOC. E/CN.4/1989/48, 1989, paras 95-104.

¹⁰⁰ Se t.ex. Barnrättskommitténs rekommendationer till Frankrike där det anförs att barnets rätt till kunskap om sitt genetiska ursprung samt vetskap om biologiska syskon anses vara i enlighet med artikel 7 och 3 i Barnkonventionen, UN DOC. CRC/C/FRA/CO/4, 2009, para 44; UN DOC. CRC/C/FRA/CO/5, 2016, para 33. Och vidare Barnrättskommitténs rekommendationer till Tyskland, Schweiz och Armenien avseende samma fråga, UN DOC. CRC/C/15/Add.225, 26 februari 2004, *Concluding observations: Armenia*, Committee on the rights of the child, para 38; UN DOC. CRC/C/DEU/CO/3-4, 25 februari 2014, *Concluding observations on the combined third and fourth periodic reports of Germany*, Committee on the rights of the child, para 31; UN DOC. CRC/C/CHE/CO/2-4, 26 februari 2015, *Concluding observations on the second to fourth periodic reports of Switzerland*, Committee on the rights of the child, paras 32-33.

¹⁰¹ UN DOC. E/CN.4/1989/48, 1989, paras 104-108; 115.

¹⁰² UNICEF, 2007, *Implementaion handbook for the convention on the rights of the child*, 3:e uppl, https://www.unicef.org/publications/index_43110.html . hämtad 190411, s.107.

vetskap om sitt genetiska ursprung har kommit att tas upp i förhållande till artikeln.¹⁰³ Gällande barnets rätt till familjeförhållanden lyder artikelns originaltext ”family relations as recognized by law...” och denna formulering antogs efter en serie diskussioner av arbetsgruppen vid utarbetandet av konventionen. Den ursprungliga formuleringen som föreslogs av Argentina lyder ”the child has the inalienable right to retain his true and genuine personal, legal and family identity”, men denna formulering mötte motstånd från ett flertal stater som framhöll att familjebegreppet var differentierat inom de olika staterna och att det därmed skulle förtydligas att artikeln endast avsåg ett skydd gentemot den familj som den nationella lagstiftningen erkände.¹⁰⁴ Det går dock ifrågasätta den aktuella formuleringen då Argentinas utgångspunkt var att barnets familjeidentitet utgörs av fler faktorer än enbart rättsliga. Definitionen av familjebegreppet diskuteras upprepade gånger i Barnkonventionens förarbeten och det nås slutligen konsensus kring att definitionen måste ske utifrån varje stats nationella lagstiftning.¹⁰⁵ Ett starkt stöd återfinns dock för ett förtydligande i konventionen kring specifikt den utvidgade familjens betydelse för barnet.¹⁰⁶

I linje med detta har FN:s barnrättskommitté låtit meddela att stater ska söka bevara goda familjemiljöer med utgångspunkt i att familjen bör tolkas i vid bemärkelse som ett dynamiskt förhållande som förändras med tiden. De specificerar att alla band till barnet som är av godo är viktiga att bevara, så även när det gäller släktingar, vänner, fosterföräldrar eller övriga medlemmar av den utvidgade familjen.¹⁰⁷ Mot denna bakgrund har dock Barnrättskommittén efterfrågat ett flertal stater i framförallt Asien och Afrika att utreda huruvida polygamtt föräldraskap har någon negativ påverkan på barn.¹⁰⁸

¹⁰³ Convention on the rights of the child, 1989, art.8; Singer, 2000, s.402-403; Singer, 2012, s.85-86.

¹⁰⁴ UN DOC. E/CN.4/1986/39, 13 mars 1986, *Report of the working group on a draft convention on the rights of the child*, Economic and social council, paras 35; 40-49.

¹⁰⁵ Se bl. a. UN DOC. E/CN.4/1986/39, 1986, para 45; UN DOC. E/CN.4/1987/25, 9 mars 1987, *Report of the working group on a draft convention on the rights of the child*, Economic and social council, paras 127 samt UN DOC. E/CN.4/1989/SR.54, 15 juni 1989, *Summary record of the 54 meeting*, Economic and social council, para 663.

¹⁰⁶ Se bl. a. UN DOC. E/CN.4/L.1468, 12 mars 1979, *Question of a convention on the rights of the child*, Economic and social council; UN DOC. E/CN.4/1989/SR.54, para 108 samt UN DOC. E/CN.4/1989/48, 1989, paras 179-185.

¹⁰⁷ UN DOC. CRC/C/GC/14, 2013, paras 59-60; 70; UN DOC. CRC/C/GC/REV.120, 12-30 september 2005, *General comment no.7, Implementing child rights in early childhood*, Committee on the rights of the child, para 19.

¹⁰⁸ Se t.ex. Barnrättskommitténs sammanfattande kommentar till Yemen, UN DOC. CRC/C/15/Add.267, 26 februari 2005, *Concluding observations: Yemen*, Committee on the rights of the child, para 48 och UNICEF, 2007, s.77.

3.3. Barnets bästa utifrån FB:s reglering avseende rättsligt föräldraskap

FB:s reglering avseende fastställande av föräldraskap kan anses utgå framförallt från tre dimensioner när det gäller att säkerställa barnets rättigheter. För det första garanterar det barnets rätt till kunskap om sitt genetiska ursprung, för det andra tillgodoses barnets behov av att få tillhöra en familj och slutligen innebär fastställandet av föräldraskap att trygga ansvaret för försörjning och omsorg av barnet.¹⁰⁹ Fastställandet av det rättsliga föräldraskapet framhåller Singer¹¹⁰ som en utmärkande del av rättstillämpningen i att söka säkerställa barnets bästa då det i vardagen är dessa föräldragestalter som tillgodoser barnets behov.

Principen om barnets bästa är inte ny inom svensk lagstiftning utan härrör från Sveriges första egentliga barnlagstiftning från 1917.¹¹¹ Principen har emellertid i huvudsak berört andra områden är FB:s reglering kring fastställande av föräldraskap, exempelvis vårdnad och umgänge. Med andra ord har barnets bästa inte kommit till uttryck i samma uträkning för det ofödda barnet som för det födda barnet. Barnrättskommittén har dock anfört att all lagstiftning gällande assisterad befruktning ska, precis som vid adoption, utgå från barnets intressen och inte den vuxnes önskan om att få barn.¹¹² Enligt Mägi och Zimmerman¹¹³ går det visserligen att urskilja principen om barnets bästa vid de lämplighetsprövningar som föregår assisterad befruktning och adoption, vilka utgår från inseminationsutredningarna från 1983 och 1985 som anför att behandlingen endast får tillåtas om det kan antas att barnet kommer växa upp under goda förhållanden.¹¹⁴ Å andra sidan framhåller Mägi och Zimmerman¹⁵¹ att denna prövning minst lika mycket handlar om föräldrarnas lämplighet utifrån samhällets ögon och inte uteslutande från barnets intressen.

Innebörden av begreppet ”barnets bästa” avseende föräldraskap är svårdefinierat i och med att det skiftar i takt med att gällande normer och värderingar i samhället konstant förändras. Vad som däremot får anses väga tungt inom den svenska familjerätten är barnets rätt till

¹⁰⁹ Singer, 2000, s.381; 6-7kap FB.

¹¹⁰ Singer, 2000, s.27; Singer, 2012, s.45.

¹¹¹ SoU 1997:116, s.140.

¹¹² UNICEF, 2007, s.108.

¹¹³ Mägi & Zimmerman, 2015, s.150.

¹¹⁴ SoU 1983:42, *Barn genom insemination*, s.57-58; SoU 1985:5, *Barn genom befruktning utanför kroppen m.m.*, s.38-39.

information om sitt genetiska ursprung. Svenska förarbeten framhåller att kunskap om sitt genetiska ursprung är att anse vara barnets bästa och lagstiftaren ålägger till och med en skyldighet för föräldrarna att berätta för sina barn om de tillkommit via donerade könsceller.¹¹⁵ Argument som ligger till grund för att barnet ska få kunskap om sitt genetiska ursprung är bland annat att barnet ska kunna få information om ärftliga sjukdomar, få rätt till arv samt att eftersträva en sund identitetsuppfattning.¹¹⁶ För att säkerställa barnets rätt till kunskap om sitt genetiska ursprung ska uppgifter om donatorn bevaras i minst 70 år och ett barn som tillkommit genom en behandling som avses i sjätte eller sjunde kapitlet GenL har alltid rätt att ta del av dessa uppgifter.¹¹⁷ Vidare åligger det socialnämnden att på begäran hjälpa en person att söka reda på om det finns några uppgifter antecknade av detta slag om hen misstänker sig ha tillkommit genom assisterad befruktning.¹¹⁸

Diskussionen har på senare år kommit att behandla på vilket sätt denna rättighet ska säkerställas då assisterad befruktning inte alltid sker inom reglerad sjukvård.¹¹⁹ Heminsemination har varit aktuellt ur detta hänseende, då barnet inte nödvändigtvis får tillgång till information om donatorn. Regeringen har uttalat att denna typ av behandling bör motverkas via lagstiftning och avseende detta har regeringen därför väckt förslag om en ny reglering där ett rättsligt föräldraskap ska kunna hävas om barnet tillkommit genom assisterad befruktning vid en icke-behörig klinik eller via heminsemination i förmån för att i stället kunna fastställa spermadonatorn som fader. Ett flertal instanser där ibland RFSL, Stockholms universitet samt Lund universitet framhåller en oro för risken att barn förlorar en rättslig förälder och påtalar att en heminsemination inte nödvändigtvis innebär att barnet inte får vetskap om sitt genetiska ursprung.¹²⁰ Å andra sidan instämmer bland annat Rädda Barnen, BO, Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd, Svea hovrätt samt Stiftelsen allmänna barnahus till utredningens förslag och menar att detta är förenligt med barnets bästa och att lagförslaget

¹¹⁵ Se bl. a. Prop. 1984/85:2, *Om artificiella inseminationer*, s.15-16; Prop. 2001/02:89, s.23; Prop. 2004/05:137, s.53 samt Prop. 2017/18:155, *Modernare regler om befruktning och föräldraskap*, s.36; 1:15 FB.

¹¹⁶ Singer, 2000, s.402-403; Singer, 2012, s.85.

¹¹⁷ 6:4-5 §§ GenL; 7:6-7 §§ GenL.

¹¹⁸ 6:5b GenL; 7:7b GenL.

¹¹⁹ Se diskussion kring detta i bl. a. Prop. 2001/02:89, s.46-48; SoU 2007:3, *Föräldraskap vid assisterad befruktning*, s.91-103 och SoU 2016:11, s.574.

¹²⁰ Se remissvar över SoU 2018:68 från Lund universitet, 2019, s.1-3; RFSL, 2019, s.5-10 samt Stockholm universitet, 2019, s.2-4.

förhoppningsvis skapar incitament för personer att enbart använda sig av kända donatorer.¹²¹ Det starka stödet för den föreslagna regleringen påvisar hur viktigt barnets rätt till kunskap om sitt genetiska ursprung är inom svensk rätt.

En annan stark utgångspunkt inom FB är att barnet bör tilldelas två rättsliga föräldrar då det anses ge barnet en trygghet av försörjning och omsorg under hela uppväxten.¹²² Denna idé utmanades i och med att ensamstående kvinnor fick tillgång till assisterad befruktning år 2016, dock framgår av utredningen som förelåg lagändringen att denna omständighet är att anse som en undantagsregel.¹²³ Begränsningen till att enbart kunna fastställa två rättsliga föräldrar och ej fler har emellertid ifrågasatts av bland annat forskare på området samt instanser såsom BO och RFSL.¹²⁴ Frågan kring huruvida det borde vara möjligt att kunna fastställa fler rättsliga föräldrar har lyfts i statliga utredningar utifrån tesen att det skulle kunna vara till barnets bästa då barnet skulle garanteras rättsliga band till alla sina föräldrar. Utredningarna har dock inte resulterat i några lagändringar.¹²⁵ Civilutskottet har även med jämna mellanrum tagit ställning till motioner som föreslår lagändringar i syfte att rättsligt kunna fastställa fler än två vårdnadshavare, men utskottet har ideligen lämnat avslag på motionerna med motiveringen att 6:15 FB utgör ett tillräckligt skydd för att säkerställa barnet denna rättighet.¹²⁶ Enligt 6:15 3st FB framgår att vårdnadshavare har ett ansvar för att se till att barnets behov av umgänge med övriga personer som står barnet nära tillgodoses. Umgängesrätten är dock en undantagsregel och ger ingen garanti att barnet får tillgång till övriga nära personer. Vidare framgår av 6:15a 2st FB att endast socialnämnden, och inte exempelvis en social förälder, kan väcka talan om sådant umgänge och det är i praktiken svårt att genom domstolsavgörande få till stånd ett umgänge enligt 6:15 FB.¹²⁷

¹²¹ Se remissvar över SoU 2018:68 från Barnombudsmannen, 2019; Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd, 2019; Rädda Barnen, 2019; Socialstyrelsen, 2019; Stiftelsen allmänna barnhuset, 2019 samt Svea hovrätt, 2019.

¹²² Prop. 2004/05:137, s.42; Mägi & Zimmerman, 2015, s.312-313.

¹²³ SoU 2014:29, *Assisterad befruktning för ensamstående kvinnor*, s.10.

¹²⁴ Se anförda resonemang från Singer, 2009; Singer, 2012; Sörgjerd, 2012; Leviner, 2016 samt Mägi & Zimmerman, 2015, under kapitelrubrik 1.4.2; Barnombudsmannen, 2019; RFSL, 2019.

¹²⁵ SoU 2001:10, *Barn i homosexuella familjer*, SoU 2007:3, s.84.

¹²⁶ Se t. ex. Civilutskottets bet. 2011/12:CU16, *Familjerätt*, s.23; Civilutskottets bet. 2013/14:CU19, *Familjerätt*, s.24; Civilutskottets bet. 2014/15:CU6, *Familjerätt*, s.26 samt Civilutskottets bet. 2016/17:CU10, *Familjerätt*, s.46-51.

¹²⁷ Prop. 2005/06:99, *Nya vårdnadsregler*, s.56-57; Mägi & Zimmerman, 2015, s.233; Singer, 2017, s.116.

I en dom från HD år 2015 framhåller domstolen att varje barns rätt till två föräldrar utgör en grundläggande målsättning med FB:s reglering rörande fastställande av föräldraskap och vidare att det ligger i barnets intresse att föräldraskapet fastställs klart och tydligt.¹²⁸ HD utgår därmed från principen att det är i större överensstämmelse med barnets bästa att barnet snabbt och enkelt tilldelas en rättslig förälder än att barnet tilldelas en förälder som är lämplig och de facto villig att ta på sig ansvaret för barnet. Detta bekräftas även i ett liknande fall från HD där mannen som donerat sperma till ett samkönat par ville häva sitt rättsliga faderskap med motiveringen att han aldrig var att se som den tilltänka föräldern. Domstolen avslog hans yrkande för hävande av faderskapet då mannen tidigare hade bekräftat sitt faderskap, dock endast i syfte att barnen skulle få vetskap om sitt genetiska ursprung och aldrig med avsikten att ta föräldraansvar.¹²⁹

Ytterligare ett exempel från HD visar på att faderskapet kan fastställas för den sociala föräldern via närståendeoption trots att den genetiske fadern finns med i bilden och utövar någon form av föräldraskap. En tolkning av domen kan sägas vara att lagstiftaren premierar kärnfamiljen, det vill säga den sociala fadern som i detta fall levde tillsammans med modern, vilket häri anses utgöra ett kriterium för barnets bästa.¹³⁰ Tingsrätten anför till och med att problemet ej hade legat för handen om den sociala fadern och modern hade varit gifta vid barnets födelse eftersom den sociala fadern då direkt hade blivit rättslig fader enligt faderskapspresumtionen 1:1 FB. Med andra ord är det bättre att barnet smidigt säkerställs en rättslig fader och vidare även en kärnfamilj, än att ”rätt” fader säkerställs.

Således kan fastställande av föräldraskap inom svensk rätt anses utgå från en schablon där idealet är att två rättsliga föräldrar fastställs för ett barn, vilken relation dessa har till barnet behandlas dock inte lika enhetligt. Att utröna barnets bästa avseende socialt kontra genetiskt föräldraskap har således visat sig vara komplicerat och inkonsekvent. I NJA 1987 s.116 dömde exempelvis alla tre instanser olika gällande adoptionen utifrån vilken typ av faderskap de ansåg vara bäst för barnet. Utrymme för att beakta en mer individualiserad syn på föräldraskapsfrågor utifrån barnets bästa i den specifika kontexten är dock begränsat inom svenskt rätt och

¹²⁸ NJA 2015 s.675.

¹²⁹ NJA 2005 not.42.

¹³⁰ NJA 1987 s.116.

moderskaps- och faderskapspresumtionen utgör fortfarande dess huvudregel gällande fastställande av föräldraskap.¹³¹

3.4. Sammanfattning av barnets rättigheter

En av grundprinciperna i Barnkonventionen är den om barnets bästa vilken ska genomsyra all nationell lagstiftning.¹³² Principen är inte på något sätt ny inom svensk lagstiftning och inom FB framkommer den i huvudsak vid frågor som rör vårdnad och umgänge.¹³³ Med andra ord stadgas den inte uttryckligen när det gäller regleringen avseende fastställande av föräldraskap.¹³⁴

Ett fastställande av barnets rättsliga föräldrar sammanfaller i de flesta fallen med att garantera barnet vårdnadshavare, vilka bär ansvar för försörjning, omsorg och fostran av barnet.¹³⁵ Ett barn kan endast tilldelas två rättsliga föräldrar enligt svensk lag och praxis har påvisat att lagstiftaren många gånger utgår från att barnets behov av att snabbt få tilldelat en förälder överväger barnets intresse av att få en lämplig och/eller ”rätt” förälder fastställd. Därtill värnar både FB och GenL starkt om barnets rätt till kunskap om sitt genetiska ursprung och lagstiftaren har påtalat via förarbeten att detta går i linje med artikel 7 Barnkonventionen samt anses vara barnets bästa.¹³⁶

Via Barnkonventionen skyddas barnets familjeförhållanden, men däremot definieras aldrig familjebegreppet närmare. Barnrättskommittén har emellertid påtalat att begreppet ska tolkas i vid mening vilket innebär enligt kommittén att alla relationer som för barnet är av godo är viktiga att skydda, så även när det kommer till vänner, fosterföräldrar, släktingar eller övriga medlemmar av den utvidgade familjen.¹³⁷

¹³¹ Schiratzki, 2017, s.51.

¹³² UN DOC. CRC/C/GC/14, 2013, s.5.

¹³³ SoU 1997:116, s.140; Mägi & Zimmerman, 2015, s.150.

¹³⁴ Mägi & Zimmerman, 2015, s.150.

¹³⁵ 6-7kap FB; Convention on the rights of the child, 1989, art.27 2st.

¹³⁶ Se bl. a. Prop. 1984/85:2, s.15-16; Prop. 2001/02:89, s.23; Prop. 2004/05:137, s.53 samt Prop. 2017/18:155, s.36.

¹³⁷ UN DOC. CRC/C/GC/14, 2013, paras 59-60; 70; UN DOC. CRC/C/GC/7/REV.120, 2005, paras 15; 19; SoU 2007:3, s.92; SoU 2016:11, s.161; Prop. 1984/85:2, s.15-17.

4. Analys

Syftet med denna studie var att undersöka i vilken utsträckning FB:s fastställande av föräldraskap harmoniserar med barnets familjeorienterade rättigheter utifrån Barnkonventionen samt dess princip om barnets bästa. FB behandlar främst det rättsliga föräldraskapet, men reglerar även till viss del det biologiska och genetiska föräldraskapet tillsammans med GenL. Däremot behandlas aldrig det sociala föräldraskapet, det vill säga den förälder som avser att sörja för barnet men som ej nödvändigtvis är rättsligt fastställd. Denna form av föräldraskap är dock något som lagstiftaren måste förhålla sig till, vilket kommer argumenteras för nedan.

Det empiriska materialet påvisar att barns rättigheter utifrån Barnkonventionen ska skyddas utifrån ett perspektiv av barnets bästa. Vad detta exakt innebär definieras aldrig tydligt i varken konventionen eller övriga rättskällor, men barnrättskommittén har emellertid betonat ett antal faktorer som viktiga vid bedömningen av barnets bästa. Inom ramarna för denna studie är tre stycken faktorer relevanta: barnets identitet, bevarande av familjerelationer samt barnets behov av skydd och omsorg.¹³⁸ Analyskapitlet har indelats under dessa tre faktorer där varje kapitel sedan analyserar barnets rättigheter utifrån Barnkonventionen i relation till FB:s reglering kring fastställande av föräldraskap. I kapitel 4.4 förs slutligen en *de lege ferenda*-diskussion om hur FB skulle kunna utformas för att i större utsträckning säkerställa barnets intressen och behov. Avslutningsvis konkluderas studien med en sammanfattande slutsats, en metoddiskussion samt förslag för framtida forskning.

4.1. Barnets rätt till bevarande av familjerelationer

Barnets rätt till familjeliv skyddas i ett flertal artiklar i Barnkonventionen och redan i dess inledning stadgas att familjen är samhällets grundläggande enhet och av särskild vikt för barnets välmående.¹³⁹ Enligt barnrättskommitténs uttalanden samt Barnkonventionens förarbeten ska

¹³⁸ För övriga faktorer se kapitel 1.4.1.

¹³⁹ Se bl. a. Convention on the rights of the child, 1989, art. 9 om stater skyldighet att säkerställa att barnet inte skiljs från sina föräldrar; art. 10 avseende familjeåterförening; art. 16 om barnets rätt till privat- och familjeliv; art. 21 som reglerar adoptionsfrågor samt Convention on the rights of the child, 1989, preamble.

begreppet "familj" tolkas i vid bemärkelse.¹⁴⁰ Som ovan redogjorts för kan ett barn ha flera olika typer av föräldrar och det är kanske främst den sociala föräldern, det vill säga den person som planerar att sörja för och ta hand om barnet, som barnet i de flesta fall saknar ett rättsligt skydd gentemot och således riskerar att förlora. Barn som exempelvis föds inom lesbiska parförhållanden har de facto fler än två föräldrar, en biologisk moder och en biologisk far samt en eller flera sociala föräldrar. Barn vars föräldrar separerat kan också ha fler sociala föräldrar i form av styvföräldrar som kan vara mycket viktiga för barnen. Dessvärre nämner varken Barnkonventionen eller dess förarbeten explicit begreppet "social förälder"¹⁴¹, varför det blir problematiskt ur rättslig mening att skydda barnets rätt till dessa och Sverige kan inte heller anses ha ett självklart ansvar att lagstadga ett sådant skydd ur folkrättslig mening. Däremot framhålls i UNICEF:s handbok om Barnkonventionens implementering att alla former av föräldraskap är av vikt för barnets utveckling, så även en social förälder.¹⁴² Utifrån detta och kommitténs uttalanden kring en bred tolkning av familjebegreppet bör därmed även en social förälder kunna inbegripas i familjebegreppet.

Det går härmed ifrågasätta huruvida dagens reglering gällande rättsligt föräldraskap som endast medger maximalt två rättsliga föräldrar/vårdnadshavare och därmed ej reglerar barnets rätt till eventuella sociala föräldrar är utifrån barnets bästa. Visserligen ska FB utgå från Barnkonventionens reglering som stadgar att barnets bästa ska vara i främsta beaktande, det vill säga inte avgörande, vilket i praktiken innebär att andra faktorer än vad som får anses utgöra barnets bästa kan bli utslagsgivande. Vid umgängesfrågor är det dock 6:2a FB som gäller som anför att barnets bästa ska vara avgörande vid alla beslut som rör vårdnad, boende och umgänge. Formuleringen "avgörande" i stället för det svagare skyddet "vägledande" måste följaktligen återspeglas i lagstiftning varför skyddet för barnet i umgängesfrågor gentemot eventuella sociala föräldrar kan anses vara för svagt. Ett stärkt skydd för barnets rätt till en bestående relation med

¹⁴⁰ Se bl. a. UN DOC. CRC/GC/2003/5, 19 september – 3 oktober 2003, *General comment no.5 General measures of implementation of the convention on the rights of the child*, Committee on the rights of the child, para 56; UN DOC. CRC/C/GC/7/REV.120, 2005, para 15; 19; UN DOC. CRC/C/GC/14, 2013, paras 59-60;70; UN DOC. E/CN.4/L.1468, 1979; UN DOC. E/CN.4/1989/SR.54, 1989, para 108; UN DOC. E/CN.4/1989/48, 1989, paras 179-185 samt UNICEF, 2007, s.75-76.

¹⁴¹ Inte heller något likvärdigt begrepp nämns, e.g. "psychological parent".

¹⁴² I handboken används begreppet "psychological parent" men definitionen är densamma som för begreppet "social förälder" varför en tolkning gjorts att det är att anse att samma typ av föräldraskap avses. Jrf UNICEF, 2007, s.106.

samtliga viktiga vuxna runt barnet och alla dess föräldrar får snarare anses gå i linje med barnets bästa och Barnkonventionens anda.

Ett sätt att söka säkerställa barnets rättsliga ställning till dennes sociala förälder/föräldrar är införandet av en möjlighet att fastställa fler än två vårdnadshavare. Frågan har varit föremål för diskussion i ett flertal statliga utredningar, men lagstiftaren har upprepade gånger nekat en sådan tänkbarhet och anfört att 6:15 3st FB, som stadgar barnets rätt till umgänge med övriga nära personer förutom de rättsliga föräldrarna, räcker som skydd för detta.¹⁴³ Denna paragraf utgör dock en undantagsregel och garanterar inte barnets rätt till umgänge med personer som står barnet nära utan blir i stället avhängigt vårdnadshavarens vilja. Det är barnet som har rätt till sina föräldrar enligt Barnkonventionen, men i detta scenario ligger makten för att rättigheten ska förverkligas hos vårdnadshavaren. En social förälder kan nämligen aldrig väcka talan om ett sådant umgänge utan måste då förmå socialnämnden att göra det, varför en sådan tillämpning av 6:15 FB är svår att få igenom i praktiken. Barnet riskerar således att förlora kontakten med en social förälder om exempelvis denne separerar från den rättsliga föräldern eller den rättsliga föräldern avlider. Lagstiftarens utgångspunkt att det är utifrån barnets intresse att säkerställa två, men inte fler föräldrar, befasts dessutom genom förtydligandet via 1:3 3st FB om att en spermadonator kan bekräfta faderskapet när en ensamstående kvinna genomgår assisterad befruktning. Samma förtydligande framkommer dock inte när ett par genomgår samma behandling vilket är anmärkningsvärt utifrån ett barnperspektiv. Rimligen borde barnet ha samma intresse av att eventuellt få en spermadonator fastställd som rättslig fader i båda fallen, men lagstiftaren ger i stället intryck av att så länge barnet garanterats två rättsliga föräldrar är barnets bästa tillgodosett.

I NJA 1987 s.116 framhåller domstolen att det aktuella problemet ej hade förelegat om det aktuella paret som sökte om närståendeoption hade varit gifta, då den sociala fadern också hade blivit rättslig fader, trots att barnets genetiska fader fanns med i bilden. Uttalandet kan tolkas som så att det inte spelar någon större roll om "rätt" fader fastslås så länge barnet tryggas en fungerande kärnfamilj. Singer¹⁴⁴ anför att kravet på äktenskap/samboende som en förutsättning för att få tillgång till assisterad befruktning eller adoptera gemensamt aldrig

¹⁴³ Se bl. a. SoU 2001:10, s.323; SoU 2007:3, s.84; Civilutskottet bet. 2011/12:cu16, s.23; Civilutskottet bet. 2013/14:cu19, s.24; Civilutskottet bet. 2014/15:cu6, s.26 samt Civilutskottet bet. 2016/17:cu10, s.46-51.

¹⁴⁴ Singer, 2002, s.381.

motiveras i lagens förarbeten. Men lagstiftaren utgår ändå ifrån att denna typ av relation är att föredra framför exempelvis ett vän-par som bor tillsammans. Möjligen är detta en kvarleva från äldre reglering då barnalstring skulle ske inom äktenskapet utifrån moraliska skäl, härtill att äktenskapet avsåg en cis-man och en cis-kvinna. Men eftersom kravet på föräldrarnas sexualitet eller könsidentitet inte har ansetts värt att bevara är det relevant att se över huruvida deras inbördes relation bör innefatta krav på civilstatus. Måhända att lagstiftaren har utgått från tesen att gifta par/sambos i större utsträckning lever ihop under barnets uppväxt och barnet därmed tillförsäkras två sociala föräldrar, dock så går gifta par/sambos isär även om de har barn tillsammans. Det går därmed att ifrågasätta huruvida detta krav kan utgöra någon egentlig funktion i dagens samhälle. Ett flertal forskare har kritiserat FB:s främjande av kärnfamiljen och tvåsamhetsidealet och påtalar att denna utformning snarare utgår från den vuxnes perspektiv än från barnets intresse.¹⁴⁵ Även RFSL och BO har ifrågasatt den svenska lagens begränsning av att endast kunna fastställa två rättsliga föräldrar/vårdnadshavare och om detta verkligen är att anse vara det bästa för barnet.¹⁴⁶

Å andra sidan framhåller exempelvis Saldeen¹⁴⁷ att denna rättsordning utgör en grund för en likhet inför lagen för alla barn vilket han menar är av vikt. Men även om detta bör vara en utgångspunkt utgör det inte ett hinder. Barnrättskommittén har anfört att det kan vara nödvändigt att särbehandla grupper av barn i syfte att skydda dem mot diskriminering enligt artikel 2 Barnkonventionen, varför en lagstiftning som till exempel särbehandlar barn tillkomna via assisterad befruktning och ger dessa barn möjlighet att kunna få fastställt fler än två rättsliga föräldrar inte behöver vara av negativ karaktär.¹⁴⁸

Sammanfattningsvis skyddar den svenska familjelagstiftningen i första hand gifta cis-heteronormativa kärnfamiljer där paret enbart har gemensamma barn. Ju längre ifrån denna norm barnets familj befinner sig desto mer komplicerat blir fastställandet av det rättsliga föräldraskapet samt det rättsliga skyddet för barnets familjerelationer. Ett barn med fler än två föräldrar finner sig stå utan rätt till alla sina föräldrar, vilket inte kan anses säkra barnets rätt till ett bevarande av familjeförhållanden enligt Barnkonventionen.

¹⁴⁵ Se t.ex. Leviner, 2016, s.629-631; Mägi & Zimmerman, 2015, s.172; 312-338; Singer, 2000, s.388-391; 526-528; 533-542; Singer, 2002, s.377; 381; Singer, 2009, s.420-424; Singer, 2012, s.89-90 samt Sörgjerd, 2012, s.674-675; 680-686.

¹⁴⁶ Barnombudsmannen, 2019; RFSL, 2019, s. 11-12.

¹⁴⁷ Saldeen, 2007, s.244-246.

¹⁴⁸ UN DOC. CRC/GC/2003/5, 2003, para 12.

4.2. Barnets rätt till skydd och omsorg

För att säkerställa barnets rätt till skydd och omsorg är fastställandet av rättsligt föräldraskap och därmed vårdnadshavare av stor vikt då det är dessa som tillgodoser barnets vardagliga behov. Den svenska lagstiftaren utgångspunkt är att det rättsliga föräldraskapet ska fastställas på ett så simpelt vis som möjligt genom faderskaps- och moderskapspresumtionen. Problem uppstår när lagstiftarens utgångspunkt i att fastställa ett snabbt föräldraskap sker på bekostnad av barnets rätt till omsorg genom att exempelvis fastställa en spermadonator som rättslig förälder som ej avser att sörja för barnet. Detta istället för att tillförsäkra barnet en rättslig förälder som tillgodoser omsorgsbehoven, det vill säga den sociala föräldern. Detta belyses exempelvis i NJA 2015 s.675 där HD påtalade att det ligger i barnets intresse att få föräldraskapet fastställt enkelt och framhåller i och med domslutet att det anses vara bättre för barnet att barnets rättsliga förälder fastställd snabbt för spermadonatorn än att pröva det enskilda barnets bästa i syfte att säkra dennes omsorgsbehov. Detta bekräftas även i ett liknande fall från HD där en spermadonator fastställs som rättslig fader mot sin vilja.¹⁴⁹ I den senare domen framkommer inte någon bedömning alls kring vad som utgör barnets bästa i det aktuella fallet, vilket inte kan anses säkra barnets bästa som materiell princip där det framhålls att alla beslut som rör barn ska ske utifrån barnets bästa och specificerat i Barnkonventionens tredje artikel framkommer att detta gäller beslut vidtagna av domstolar.¹⁵⁰ Möjligheten till att fastställa en donator som rättslig förälder bör inte tas bort, men den borde däremot inte hindra barnet att rättsligt trygga sin relation till andra föräldrar. En sådan begränsning kan inte anses vara fördelaktigt för barnet och inte heller gå i linje med Barnkonventionens anda.

Något som å sin tur talar emot lagstiftarens uttalande om att fastställa föräldraskapet snabbt är det faktum att många föräldraskap idag inte omfattas av FB:s presumtioner och således skriftligen måste bekräfta föräldraskapet till socialnämnden vilket medför viss handläggningstid. En lagstiftning med utgångspunkt i huvudregler som innefattar fler föräldraskap än enbart ett gift

¹⁴⁹ NJA 2005 not.42.

¹⁵⁰ Detta förtydligas även i barnrättskommitténs allmänna kommentar gällande principen om barnets bästa där det anføres att domstolar ska påvisa att barnets bästa har utgjort en primär faktor vid bedömning. Se UN DOC. CRC/C/GC/14, 2013, para 17-45.

heterosexuellt cis-par torde snarare garantera ett enklare fastställande av föräldraskapet och således ge fler barn rättsligt föräldrastatus redan vid födseln.

Att möjligheten till närståendeadoption finns bekräftar å andra sidan att lagstiftaren i vissa fall öppnar upp för en bedömning i större utsträckning baserad på barnets behov av skydd och omsorg i jämförelse med att fastställa det rättsliga föräldraskapet snabbt för en donator. En närståendeadoption medför dock oundvikligen allvarliga risker som kan komma att drabba det enskilda barnet. Exempelvis tar en närståendeadoption tid att genomföra vilket gör att barnet inte besitter något rättsligt skydd gentemot föräldern som ännu inte är fastställd. Nuvarande ordning får således ett flertal rättsverkningar, bland annat kan det få ekonomiska konsekvenser för familjen då föräldrarna riskerar att inte få tillgång till välfärdsförmåner såsom föräldrapenning samt försvårar kontakter med myndigheter, sjukvård och skola för den sociala föräldern som inte har någon laglig rätt att fatta beslut eller skriva under intyg. Samtliga faktorer som riskerar att underminera barnets rätt till trygghet, försörjning och omsorg.

Riskerna belyses exempelvis i NJA 2006 s.505 där en kvinna ansökt om att få närstående adoptera sin makes barn som tillkommit med hennes befruktade ägg via en surrogatmoder. HD avvisade överklagan om att bifalla adoptionsansökan med motiveringen att det uteblivna samtycket från fadern utgör en grundläggande princip vid adoptionsansökningar och anförde vidare att detta även låg i linje med artikel 21a i Barnkonventionen. Barnets bästa nämns inte alls i HD:s domskäl vilket är anmärkningsvärt då första stycket i 21 artikeln Barnkonventionen tillsammans med 4:1 FB stadgar att barnets bästa ska ges största vikt vid alla frågor som rör adoption. Två skiljaktiga justitieråd framhöll just detta och ansåg att rätten borde pröva lämpligheten av adoptionen utifrån barnets bästa och inte huruvida mannens återkallelse av samtycket kan utgöra ett hinder. Som ovan nämnt framhåller även Barnkonventionen samt barnrättskommittén att barnets bästa ska utgöra en bedömningsgrund vid domstolsbeslut rörande barn, ett kriterium HD med andra ord inte har uppfyllt i det aktuella fallet.¹⁵¹

En annan riskfylld faktor som kan försvaga barnets rätt till skydd och omsorg är lagförslaget kring nya hävande regler som riskerar att bryta barnets rättsliga skydd gentemot en förälder utifrån att befruktningen inte skett på ett sätt som lagstiftaren anser vara önskvärt. Än en gång söker lagstiftaren befästa möjligheten att fastställa donatorer som rättsliga föräldrar med

¹⁵¹ UN DOC. CRC/C/GC/14, 2013, para 14a-b; Convention on the rights of the child, 1989, art. 3.

risken att barnets intressen kränks. Även om lagstiftarens utgångspunkt för lagförslaget må vara av positiv karaktär, att säkra barnets rätt till kunskap om sitt genetiska ursprung, får detta aldrig ske på bekostnad av barnets andra rättigheter. Utrymme för att i stället bedöma det rättsliga föräldraskapet för det enskilda barnet utifrån dennes rätt till trygghet och omsorg ges inte i någon större utsträckning, något som regeringen fått kritik för från bland annat RFSL och svenska universitet.¹⁵²

Sammantaget är fastställande av det rättsliga föräldraskapet i linje med att söka säkerställa barnets rätt till omsorg, försörjning och skydd. Den svenska lagstiftningens utgångspunkt i att detta fastställande ska ske snabbt kan emellertid underminera denna rättighet genom att exempelvis fastställa föräldraskap för en donator som inte har intresse av barnet i stället för barnets sociala förälder som avser att ta hand om barnet, som ovan illustrerat. Frågan är således om FB:s reglering avseende fastställande av föräldraskap i tillräckligt stor utsträckning värnar om det enskilda barnets rätt till skydd och omsorg.

4.3. Barnets rätt till sin identitet

Artikel 7 i Barnkonventionen stadgar att varje barn har rätt till, att så långt det är möjligt, få vetskap om och vårdas av sina föräldrar. Den svenska lagstiftaren har via förarbeten valt att utgå från att barnets bästa utgörs av att få kunskap om sitt genetiska ursprung, vilket även styrks av ett flertal forskare.¹⁵³ Tolkningen av artikeln är dock omtvistad och frågan är huruvida rätten till information om eventuell donator omfattas av artikelns innebörd.¹⁵⁴ Formuleringen “as far as possible” öppnar visserligen upp för tolkningen att det inte är i strid med Barnkonventionen att neka barnet en sådan rätt. Däremot framgår av konventionens förarbeten att formuleringen inte är utformad för att konventionsstaterna ska kunna kränka artikeln.¹⁵⁵ Förvisso nämner heller artikeln aldrig begreppet ”the best interests of the child”, men då Barnkonventionen ska tolkas i

¹⁵² Se remissvar över SoU 2018:68 från Lund universitet, 2019, s.1-3; RFSL, 2019, s.5-10 samt Stockholm universitet, 2019, s.2-4.

¹⁵³ Se bl. a. Blyth, 2002, s. 190-191; Leighton & Ravitsky, 2014, s.5-6; Lyons, 2018, s.4-5; Prop. 1984/85:2, s.15-16; Prop. 2001/02:89, s.23; Prop. 2004/05:137, s.53; Prop. 2017/18:155, s.36 samt Stoll, 2008, s.29-30.

¹⁵⁴ För mer ingående diskussion kring artikelns omfattning se kapitel 1.4.2 samt 3.2.

¹⁵⁵ UN DOC. E/CN.4/1989/48, 1989, paras 104-108; 115.

sin helhet är det välgrundat att tolka artikeln utifrån vad som får anses utgöra barnets bästa. Detta framkommer även från konventionens förarbeten där det diskuteras kring huruvida artikel 7 bör nämna barnets bästa eller ej, men beslut fattas om att detta förtydligande inte är nödvändigt.¹⁵⁶ Rätten till att få information om och att bli vårdad av sina föräldrar, exempelvis donatorer av könsceller, får med andra ord enbart ske om det är utifrån barnets bästa. Barnrättskommittén har upprepade gånger framfört kritik till stater som hemlighåller donatorer och menar att detta ej alltid är att anse vara barnets bästa, varför en tolkning av artikeln som omfattar ett skydd för barnet att i den mån det är möjligt få kunskap om sitt genetiska ursprung torde vara i linje med Barnkonventionens ändamål.¹⁵⁷

Ur detta hänseende får FB anses samstämma väl med Barnkonventionen då den svenska lagstiftaren har vidtagit ett flertal åtgärder för att säkerställa barnets rätt till information om sitt genetiska ursprung. Kritik mot FB kan dock riktas på grunderna att detta skydd ter sig okränkbart, även i fall där det riskerar få negativa konsekvenser för det enskilda barnet och dennes familj. En allvarlig risk med nuvarande reglering är att rätten till kunskap om genetiskt ursprung många gånger ses rent synonymt med barnets bästa och det görs inte någon bedömning av andra faktorer som kan påverka barnets välmående.

Ytterligare kritik kan riktas mot den skillnad som görs i regleringen kring moderskap och faderskap. Vid befruktning som inte sker utifrån GenL ska det genetiska faderskapet utredas och fastställas via dom, det vill säga för spermadonatoren, via 1:3 FB. Om behandlingen däremot skett via GenL väger det sociala faderskapet tyngre och 1:8 FB stadgar att det rättsliga faderskapet i stället fastställs för den man som samtyckt till behandlingen. Grundprincipen är häri att barnet ska få tillgång till kunskap om sin genetiske fader. Moderskapet däremot behandlas inte på likvärdigt sätt som faderskapet då det rättsliga moderskapet alltid fastställs utifrån biologisk koppling för den kvinna som föder barnet, oavsett om den befruktningen skett i enlighet med

¹⁵⁶ UN DOC. E/CN.4/1989/48, 1989, paras 108-115.

¹⁵⁷ Se t.ex. Barnrättskommitténs rekommendationer till Frankrike där det anføres att barnets rätt till kunskap om sitt genetiska ursprung samt vetskap om biologiska syskon anses vara i enlighet med artikel 7 och 3 i barnkonventionen, UN DOC. CRC/C/FRA/CO/4, 2009, para 44; UN DOC. CRC/C/FRA/CO/5, 2016, para 33. Och vidare barnrättskommitténs rekommendationer till Armenien, Luxemburg, Tyskland och Schweiz avseende samma fenomen, UN DOC. CRC/C/15/Add.225, 2004, para 38; UN DOC. CRC/C/LUX/CO/3-4, 2013, para 28; UN DOC. CRC/C/DEU/CO/3-4, 2014, para 31; UN DOC. CRC/C/CHE/CO/2-4, 2015, paras 32-33.

GenL, det vill säga garanterar barnet rätt till information om äggdonatorn eller inte.¹⁵⁸ Detta resulterar i att en del barn har en ovillkorlig rätt till kunskap om sina genetiska föräldrar, medan andra inte får det. Lagstiftaren har således tagit ställning att det väger tyngre för barnet att få kunskap om sin genetiska fader än sin genetiske moder. Om vi ser till de argument som ligger för barnets rätt till kunskap om sitt genetiska ursprung torde rimligen detta omfatta även modern och inte på något sätt vara baserat utifrån kön. Dagens reglering behandlar med andra ord barnets rätt till kunskap om sitt genetiska ursprung olika, trots att FB:s förarbeten upprepade gånger framhåller vikten av denna rättighet som en grundstomme i svensk rätt.¹⁵⁹ Denna åtskillnad motiveras aldrig ur rättslig mening, men med största sannolikhet är det en kvarleva från en tid då biologiskt och genetiskt moderskap alltid överensstämde. I och med dagens möjlighet till äggdonation och det faktum att tilltänkta föräldrar använder sig av surrogatarrangemang borde dock denna hierarki av biologi framför genetik vid moderskap ses över då den sociala verkligheten idag inte alltid är att den kvinna som föder ett barn är att se som dess moder.

Sammanfattningsvis säkerställer FB på det stora hela barnets rätt till kunskap om sina föräldrar som åläggs via Barnkonventionen. Många gånger sker dock detta på bekostnad av det enskilda barnet då det ses rent synonymt med barnets bästa och eventuella andra intressen som påverkar barnets välmående ignoreras, vilket å sin tur går emot Barnkonventionens anda om att se till vad som är bäst för det enskilda barnet i den aktuella kontexten.¹⁶⁰

4.4. Ny reglering kring fastställande av föräldraskap med tydligare barnperspektiv?

Nedan följer *de lege ferenda*-resonemang utifrån hur en alternativ lagstiftning avseende rättsligt föräldraskap kan utformas med syfte att säkra barnets intressen i större utsträckning.

Idag används principen om barnets bästa som en målsättning inom FB i stort och inte som en uttalad rättsregel när det kommer specifikt till fastställande av föräldraskap. Regleringen häri utgår snarare från en schablon som ska innefatta alla barn, även om familjer och befruktningssätt

¹⁵⁸ 1:7 FB anför att en kvinna som föder ett barn ska fastställas som dess rättsliga moder även om det inte är hennes ägg som befruktats. Se mer om detta under kapitel 2.4.

¹⁵⁹ Se bl. a. Prop. 1984/85:2, s.15-16; Prop. 2001/02:89, s.23; Prop. 2004/05:137, s.53 samt Prop. 2017/18:155, s.36.

¹⁶⁰ UN DOC. CRC/C/GC/14, 2013, para 1-6.

idag är starkt varierat. Fördelen med en sådan ordning är att regleringen blir förutsägbar och att alla barn behandlas lika. Å andra sidan riskerar enskilda barn vars familjer faller utanför ramen av rättsligt reglerade familjekonstellationer att hamna i kläm, varför dagens lagstiftning måste anses otillräcklig.

Den nuvarande ordningen som premierar ett kärnfamiljsideal ställer upp hinder för i vilken utsträckning barnets bästa kan komma att prövas vilket inte kan anses gå i linje med Barnkonventionens tredje och fjärde artikel om att konventionsstaternas nationella lagstiftning ska se till barnets bästa. Skulle ett införande av en rättsregel som stadgar att barnets bästa ska beaktas alternativt vara avgörande vid fastställande av föräldraskap kunna åtgärda denna brist? Skiljaktiga i NJA 2006 s.505 hänvisade exempelvis till 6:2 a FB och påtalade att regler kring barnets bästa vid vårdnad, boende och umgänge även har betydelse för när barnets rättsliga föräldrar fastställs.¹⁶¹ Som Schiratzki¹⁶² anför är dock risken med en sådan öppen paragraf att lagens förutsägbarhet går förlorad. Å andra sidan prövas redan barnets intressen vid de lämplighetsprövningar som föregår assisterad befruktning och adoption varför det ej borde vara omöjligt att införa liknande möjligheter vid all prövning av föräldraskap.

En annan möjlighet för att söka trygga barnets bästa i vidare bemärkelse vid föräldraskap är att, som ovan diskuterats, kunna fastställa fler vårdnadshavare och/eller rättsliga föräldrar. Hur barnet skulle påverkas av att få fler än två rättsliga föräldrar är svårt att uttala sig kring då detta ännu inte prövats i svensk rätt. Detta behöver dock inte betyda att det nödvändigtvis skulle vara negativt för barnet då det exempelvis torde trygga barnets behov av omsorg i större utsträckning och minimera risken för att barnet förlorar en social förälder. Det går ifrågasätta huruvida hindret för att kunna fastställa fler än två vårdnadshavare/rättsliga föräldrar har barnets bästa som utgångspunkt eller förlegade familjerättsliga normer.

Ytterligare en diskussion som är relevant är huruvida FB bör vara könsneutral på liknande sätt som Äktenskapsbalken (1987:230) idag är. En föräldraskapspresumtion skulle således gälla för par där föräldraskapet idag måste fastställas via bekräftelse eller dom och genom att undvika bekräftelseprocessen kommer barns rättsliga situation att stärkas då fler barn skulle ges familjerättsligt status redan från födseln. En ändring av det aktuella slaget kräver inte

¹⁶¹ Enligt 6:2a FB ska barnets bästa vara avgörande vid alla beslut som rör vårdnad, boende och umgänge samt att vid bedömningen ska särskild hänsyn tas till barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna.

¹⁶² Schiratzki, 2017, 40-41.

att befintliga lagregler förändras i sak utan enbart skrivs om till könsneutrala termer. Beteckningar såsom “moder” och “fader” kan i stället ersättas med “förälder” alternativt “den person som fött barnet”. Stöd för detta återfinns bland annat i SoU 2018:68 och Prop. 2017/18:155 som anför att en könsneutral FB skulle ha positiva konsekvenser för barn.¹⁶³

Sammanfattningsvis bör inte det heterosexuella monogama cis-paret som får barn via samlag utgöra en föräldrarättslignorm om lagstiftaren har för avsikt att se till barnets bästa. Lagen borde då i stället möjliggöra rättsliga lösningar som tillåter ett bekräftande av den familj som det enskilda barnet de facto har och i större utsträckning kunna pröva barnets bästa vid fastställandet av rättsligt föräldraskap. Denna tes stöds även från ett flertal forskare som anför att dagens reglering gällande fastställande av föräldraskap är snäv och ifrågasätter om den verkligen har utgångspunkt i barnets intressen.¹⁶⁴

4.5. Slutsats

Att entydigt söka definiera vad barnets bästa innebär vid rättsligt föräldraskap låter sig inte göras då begreppet är mångfacetterat och vidare ska bedömas utifrån varje enskilt barns situation. Studien påvisar genomgående att den svenska familjelagstiftningen i första hand skyddar gifta heteronormativa kärnfamiljer där ingen av föräldrarna har ändrad juridisk könstillhörighet. Ju mer barnets familj avviker från denna norm desto mer komplicerat blir fastställandet av det rättsliga föräldraskapet samt desto svagare blir det rättsliga skyddet för barnets familjerelationer.

På det stora hela ser visserligen FB:s reglering avseende fastställande av föräldraskap till barnets behov och intressen, dock sker detta många gånger utifrån en schablon utan utrymme för en mer individuell bedömning. Att som i dagens reglering ha presumtioner som grund för att säkerställa barns rätt till sina föräldrar är förlegat i en tid av ständigt snabba förändrade värderingar. Då exempelvis över hälften av alla barn år 2016 föddes av en ogift moder är det tveksamt om faderskapspresumtionen fyller någon effektiv funktion i dagens samhälle. Studien påvisar snarare behovet av en mer flexibel lagstiftning som i större utsträckning kan pröva det

¹⁶³ SoU 2018:68, s.309; Prop. 2017/18:155, s.36-37.

¹⁶⁴ Se t.ex. Leviner, 2016, s.629-631; 642; Mägi & Zimmerman, 2015, s.172; 312-338; Singer, 2000, s.388-391; 526528; 533-542; Singer, 2002, s.377; 381; Singer, 2009, s. 420-424; Singer, 2012, s.89-90 samt Sörgjerd, 2012, s.674-675; 680-686.

enskilda barnets intressen vid fastställande av föräldraskap, och vikten av att begreppet ”barnets bästa” kommer till tydligare uttryck i FB:s första kapitel. Detta torde säkerställa barnets rättigheter i större omfattning och således skapa mer samstämmighet mellan FB och Barnkonventionen. Härtill att utredningar kring FB:s efterlevnad av Barnkonventionen inte tidigare direkt berört regleringen av rättsligt föräldraskap varför en sådan analys är av stor vikt.

Slutligen bör barnets bästa i relation till rättsligt föräldraskap aldrig automatiskt sammanblandas med varken antal eller genetik. Ändamålet med FB måste vara att fastställandet av föräldraskap *alltid* ska utgå från att rättsligt trygga barnet föräldrar som avser att sörja för barnet och huruvida dessa föräldrar delar samma DNA som barnet eller ej får aldrig bli utslagsgivande och trumfa barnets rätt till en trygg familjemiljö.

4.6. Metoddiskussion

Som diskuteras i kapitel 1.3.2 ifrågasätts kvalitativa metoder ibland för sin bristande objektivitet. Denna studie har sökt behålla en saklighet genom att delvis inte ha någon given hypotes på förhand som det empiriska materialet kan styras mot, men även genom att tydliggöra mellan *de lege lata*- och *de lege ferenda*-resonemang. *De lege ferenda*-diskussion har således främst förts under kapitelrubrik 4.4 där det tydligt klargörs att det är denna typ av resonemang. Dock är det problematiskt att helt undkomma subjektivitet vid kvalitativa studier då de i huvudsak utgörs av forskarens tolkningar och så även denna studie. Detta tillsammans med studiens avgränsning att utesluta hela den familjerättsliga regleringen och även andra folkrättsliga källor än Barnkonventionen gör att det därmed är oklart om resultatet speglar hela den sociala verkligheten. Detta var å andra sidan inte studiens intention. Vidare har vissa svårigheter uppstått i att söka utröna vad som är att anse som barnets bästa utifrån Barnkonventionen gällande rättsligt föräldraskap då framförallt dess förarbeten, men även övriga rättskällor, är högst begränsade avseende förtydliganden kring tolkning av begreppet. Detta till trots så har studien bidragit till en ökad förståelse för barnets rättigheter i relation till rättsligt föräldraskap samt även påvisat hur begreppet ”barnets bästa” kan tillämpas och tolkas härvid. Då studiens syfte och frågeställningar var av sådan karaktär att de krävde ett utrönande av gällande rätt samt hade fördel av en *de lege ferenda*-diskussion måste den kritiska rättsdogmatiska metoden anses vara den bäst lämpade för studien.

4.7. Förslag för framtida forskning

En viktig del i bedömningen kring barnets bästa är barnets rätt att bli hörd i frågor som berör denne, detta utgör även en grundpelare inom Barnkonventionen via dess tolfte artikel. Inom ramarna för denna studie har detta perspektiv utelämnats, men det skulle vara av relevans att komplettera med barnets subjektiva perspektiv på föräldraskap och således generera en djupare förståelse kring barnets bästa i relation till rättsligt föräldraskap.

Som studiens analys påvisar finns det även behov av att grundligt utreda huruvida ett möjliggörande av fastställande av fler än två rättsliga föräldrar/vårdnadshavare kan komma att påverka säkerställandet av det enskilda barnets rättigheter. Forskning av sådan karaktär är högst betydelsefull för det fortsatta arbetet med att stärka barnets rättigheter.

5. Källförteckning

Offentligt tryck

Direktiv

Dir. 1996:15, *Barnkonventionen och svensk rätt.*

Dir. 2015:17, *Tilläggsdirektiv till barnrättighetsutredningen.*

Dir. 2018:20, *Kartläggning av hur svensk lagstiftning och praxis överensstämmer med Barnkonventionen.*

Propositioner

Prop. 1975/76:170, *Om ändring i föräldrabalken m.m.*

Prop. 1984/85:2, *Om artificiella inseminationer.*

Prop. 1989/90:107, *Om godkännande av FN-konventionen om barnets rättigheter.*

Prop. 1997/98:182, *Strategi för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige.*

Prop. 2001/02:89, *Behandling av ofrivillig barnlöshet.*

Prop. 2004/05:137, *Assisterad befruktning och föräldraskap.*

Prop. 2005/06:99, *Nya vårdnadsregler.*

Prop. 2017/18:155, *Modernare regler om assisterad befruktning och föräldraskap.*

Prop. 2017/18:186, *Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter.*

Rättspraxis

NJA 1987 s.116

NJA 2005 not.42

NJA 2006 s.505

NJA 2007 s.684

NJA 2015 s.675

Statens offentliga utredningar

SoU 1972:41. *Familj och äktenskap.*

SoU 1983:42. *Barn genom insemination.*

SoU 1985:5. *Barn genom befruktning utanför kroppen m.m.*

SoU 1996:115. *Barnkonventionen och utlänningslagen.*

SoU 1997:116. *Barnets bästa i främsta rummet. FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige.*

SoU 2001:10. *Barn i homosexuella familjer.*

SoU 2007:3. *Föräldraskap vid assisterad befruktning.*

SoU 2014:29. *Assisterad befruktning för ensamstående kvinnor.*

SoU 2016:11. *Olika vägar till föräldraskap.*

SoU 2016:19. *Barnkonventionen blir svensk lag.*

SoU 2018:68. *Modernare regler om faderskap och föräldraskap.*

Utskottsbetänkanden

Civilutskottet bet. 2011/12 Cu16. *Familjerätt.*

Civilutskottet bet. 2013/14 Cu19. *Familjerätt.*

Civilutskottet bet. 2014/15 Cu6. *Familjerätt.*

Civilutskottet bet. 2016/17 Cu10. *Familjerätt.*

Socialutskottet bet. 2015/16 SoU3. *Assisterad befruktning för ensamstående kvinnor.*

Yttranden

Barnombudsmannen, 2019, remissvar 190228 över SOU 2018:68.

Lund universitet, 2019, remissvar 190228 över SoU 2018:68.

Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd, 2019, remissvar 190225 över SoU 2018:68.

RFSL, 2019, remissvar 190218 över SOU 2018:68.

Rädda barnen, 2019, remissvar 190228 över SoU 2018:68.

Stiftelsen allmänna barnahus, 2019, remissvar 190228 över SOU 2018:68.

Stockholm universitet, 2019, remissvar 190225 över SoU 2018:68.

Svea hovrätt, 2019, remissvar 190221 över SoU 2018:68.

Offentligt tryck från FN

Concluding observations

Committee on the rights of the child, 2004, *Concluding observations: Armenia*, CRC/C/15/add.225, 35th sess. (26 februari 2004). Tillgänglig: [https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC %2FC %2F15%2FAdd.225&Lang=en](https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2FC%2F15%2FAdd.225&Lang=en) . Hämtad 190405.

Committee on the rights of the child, 2005, *Concluding observations: Yemen*, CRC/C/15/Add.267, 39th sess. (21 september 2005). Tillgänglig: [https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC %2FC %2F15%2FAdd.267&Lang=en](https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2FC%2F15%2FAdd.267&Lang=en) . Hämtad 190405.

Committee on the rights of the child, 2009. *Concluding observations of the committee on the rights of the child: France*, CRC/C/FRA/CO/4, 51st sess. (22 juni 2009). Tillgänglig: [https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC %2FC %2FFRA%2FCO%2F4&Lang=en](https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2FC%2FFRA%2FCO%2F4&Lang=en) . Hämtad 190405.

Committee on the rights of the child, 2013. *Concluding observations on the combined third and fourth periodic reports of Luxembourg*, CRC/C/LUX/CO/3–4, 64th sess. (29 oktober 2013). Tillgänglig: <https://undocs.org/en/CRC/C/LUX/CO/3-4> . Hämtad 190405.

Committee on the rights of the child, 2014. *Concluding observations on the combined third and fourth periodic reports of Germany*, CRC/C/DEU/CO/3–4, (25 februari 2014). Tillgänglig: [https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC /C/DEU/CO/3-4&Lang=En](https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC/C/DEU/CO/3-4&Lang=En) . Hämtad 190405.

Committee on the rights of the child, 2015. *Concluding observations on the combined second to fourth periodic reports of Switzerland*, CRC/C/CHE/CO/2–4, (26 februari 2015). Tillgänglig:

https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC/C/CHE/CO/2-4&Lang=En . Hämtad 190405.

Committee on the rights of the child, 2016, *Concluding observations on the fifth periodic report of France*, CRC/C/FRA/CO/5, (23 februari 2016). Tillgänglig:

https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC/C/FRA/CO/5&Lang=En . Hämtad 190405.

General comments

Committee on the rights of the child, 2003, general comment No. 5, *General measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child (arts. 4, 42 and 44, para. 6)*, CRC/GC/2003/527, 34th sess. Tillgänglig:

https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2FCG%2F2003%2F5&Lang=en . Hämtad 190405.

Committee on the rights of the child, 2005, general comment No. 7, *Implementing child rights in early childhood*, CRC/C/GC/7/Rev.120, 40th sess. Tillgänglig:

https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2FCG%2F7%2FRev.1&Lang=en . Hämtad 190405.

Committee on the rights of the child, 2013, general comment No. 14, *General comment on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1)*, CRC/C/GC/14, 62nd sess. Tillgänglig:

https://www2.ohchr.org/English/bodies/crc/docs/GC/CRC_C_GC_14_ENG.pdf . Hämtad 190405.

Konventioner

Convention on the elimination of all forms of discrimination against women, 1979.

Convention on the rights of the child, 1989.

Declarations on the rights of the child (1959), 1959.

Declaration on social and legal principles relating to the protection and welfare of children with special reference to foster placement and adoption nationally and internationally, 1986.

Travaux preparatoires

United Nations economic and social council, 1978, *Official records 1978: supplement no.4*, E/CN.4/1292 (6 februari-10 mars 1978), 34th sess. Tillgänglig: http://hr-travaux.law.virginia.edu/international-conventions/conventionrights-child-crc?order=field_doc_publicationdate&sort=asc . Hämtad 190508.

United Nations economic and social council, 1979, *Question of a convention on the rights of the child*, E/CN.4/1324/add.1 (1 februari 1979), 35th sess. Tillgänglig: http://hr-travaux.law.virginia.edu/international-conventions/conventionrights-child-crc?order=field_doc_publicationdate&sort=asc . Hämtad 190506.

United Nations economic and social council, 1979, *Question of a convention on the rights of the child*, E/CN.4/L.1468 (12 mars 1979), 35th sess. Tillgänglig: http://hr-travaux.law.virginia.edu/international-conventions/conventionrights-child-crc?order=field_doc_publicationdate&sort=asc . Hämtad 190508.

United Nations economic and social council, 1980, *Official records 1980 supplement no.3*, E/CN.4/1408 (4 februari – 14 mars 1980), 36th sess. Tillgänglig: http://hr-travaux.law.virginia.edu/international-conventions/conventionrights-child-crc?order=field_doc_publicationdate&sort=asc . Hämtad 190506.

United Nations economic and social council, 1981, *report of the working group on a draft convention on the rights of the child*, E/CN.4/L.1575 (17 februari 1981), 37th sess. Tillgänglig: http://hr-travaux.law.virginia.edu/international-conventions/conventionrights-child-crc?order=field_doc_publicationdate&sort=asc . Hämtad 190403.

United Nations economic and social council, 1985, *Question of a convention on the rights of the child*, E/CN.4/1985/64 (3 april 1985), 41st sess. Tillgänglig: http://hr-travaux.law.virginia.edu/international-conventions/conventionrights-child-crc?order=field_doc_publicationdate&sort=asc . Hämtad 190508.

United Nations economic and social council, 1986, *report of the working group on a draft convention on the rights of the child*, E/CN.4/1986/39 (13 mars 1986), 42nd sess. Tillgänglig: http://hr-travaux.law.virginia.edu/international-conventions/conventionrights-child-crc?order=field_doc_publicationdate&sort=asc . Hämtad 190408.

United Nations economic and social council, 1987, *report of the working group on a draft convention on the rights of the child*, E/CN.4/1987/25 (9 mars 1987), 43rd sess. Tillgänglig: http://hr-travaux.law.virginia.edu/international-conventions/convention-rights-childcrc?order=field_doc_publicationdate&sort=asc . Hämtad 190408.

United Nations economic and social council, 1988, *report of the working group on a draft convention on the rights of the child*, E/CN.4/1988/28 (6 april 1988), 44th sess. Tillgänglig: http://hr-travaux.law.virginia.edu/international-conventions/convention-rights-childcrc?order=field_doc_publicationdate&sort=asc . Hämtad 190408.

United Nations economic and social council, 1989, *report of the working group on a draft convention on the rights of the child*, E/CN.4/1989/48 (2 mars 1989), 45th sess. Tillgänglig: http://hr-travaux.law.virginia.edu/international-conventions/convention-rights-childcrc?order=field_doc_publicationdate&sort=asc . Hämtad 190408.

United Nations economic and social council, 1989, *Summary record of the 54th meeting*, E/CN.4/1989/SR.54 (15 juni 1989), 45th sess. Tillgänglig: http://hr-travaux.law.virginia.edu/international-conventions/convention-rights-childcrc?order=field_doc_publicationdate&sort=asc . Hämtad 190408.

Tryckta källor

Bernitz, Ulf, m.fl., 2014, *Finna rätt – juristens källmaterial och arbetsmetoder*. 13:e uppl. Stockholm: Nordsteds juridik.

Kleineman, Jan, 2014. Rättsdogmatisk metod. I: Korling, F., och Zamboni, M. (red.), *Juridisk metodlära*. Lund: Studentlitteratur AB. Sid. 21–45.

Mägi, Erik och Zimmerman, Lina-Lea, 2015. *Stjärnfamiljejurik - svensk familjelagstiftning ur ett normkritiskt perspektiv*. Malmö: Gleerups utbildning AB.

Olsson, Henry & Sörensen, Stefan, 2011, *Forskningsprocessen - kvalitativa och kvantitativa perspektiv*. Stockholm: Liber.

Saldeen, Åke, 2007. Faderskap, moderskap, föräldraskap. I: Asp, P (red.), *De lege 2007 Eftersyn och eftertanke*. Uppsala: Iustus förlag. Sid. 211-246.

Schiratzki, Johanna, 2017. *Barnrättens grunder*. 7:e uppl. Lund: Studentlitteratur AB.

Singer, Anna, 2000. *Föräldraskap i rättslig belysning*. Uppsala: Iustus förlag.

Singer, Anna, 2012. *Barnets bästa - om barnets rättsliga ställning i familj och samhälle*. 6:e uppl. Stockholm: Nordstets juridik.

Singer, Anna, 2017. *Barns rätt*. Uppsala: Iustus förlag.

Elektroniska källor

Alston, Philip, 1994. The Best Interest Principle: Towards a Reconciliation of Culture and Human Rights. I: *International journal of law, policy and the family* 8 (1). Sid. 1-25.

Archard, David, 2018. Children's Rights. I: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Tillgänglig: <https://plato.stanford.edu/archives/win2018/entries/rights-children/> . Hämtad 190424.

Blyth, Eric, 2002. Information on genetic origins in donor-assisted conception: Is knowing who you are a human rights issues? I: *Human Fertility* 5:4. Sid. 185-192.

De Melo-Martin, Immaculada 2014. The ethics of anonymous gamete donation: is there a right to know one's genetic origins? I: *Hastings Center Report* 44:2. Sid. 28-35.

Leighton, Kimberly, & Ravitsky, Vardit, 2014. The right to know genetic origins: a harmful value. I: *The Hasting Center Report* 44:4. Sid. 5-6.

Leviner, Pernilla, 2016. Kärnfamiljsideal och fri familjebildning – oförenliga utvecklingsspår i den svenska familjerätten? I: *Juridisk Tidskrift* 3. Sid. 625–642.

Lyons, Donna, 2018. Domestic implementation of the donor conceived child's right to identity in light of requirements of the UN Convention on the rights of the child. I: *International journal of law, policy and the family* 32. Sid. 1-26.

Regeringskansliet, 2018. Barnkonventionens väg mot svensk lag. Tillgänglig: <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/barnkonventionens-vag-mot-svensk-lag/> . Hämtad 190402.

RFSL, 2015. Begreppsordlista. Tillgänglig: <https://www.rfsl.se/hbtqfakta/hbtq/begreppsordlista/> . Hämtad 190326.

SCB, 2015. Födda 2014: många barn föds under vår och sommar. Tillgänglig: https://www.scb.se/sv_/Hitta-statistik/Artiklar/Manga-barn-fods-under-var-och-sommar/ . Hämtad 190211.

SCB, 2017. Ovanligt många barn födda 2016. Tillgänglig: <https://www.scb.se/hittastatistik/artiklar/2017/Ovanligt-manga-barn-fodda-2016/> . Hämtad 190211.

Singer, Anna, 2002. En, två, ett par eller flera? Föräldraskap i det 21: a århundradet. I: *Svensk juristtidning*. Sid. 377-389.

Singer, Anna, 2009. Barns rätt till två föräldrar, en överspelad grundregel? I: *Juridisk tidskrift* 2. Sid. 411–429.

Stoll, Jane, 2008. Swedish donor offspring and their legal right to information. Uppsala: Universitetsstryckeriet.

Sörgjerd, Caroline, 2012. Rätten att bli förälder - en analys av reglerna om assisterad befruktning och adoption. I: *Svensk juristtidning* 8. Sid. 675-707.

UNICEF, 2007. Implementation handbook for the convention on the rights of the child. 3:e uppl. Tillgänglig: https://www.unicef.org/publications/index_43110.html . Hämtad 190411.